

H
A
L
M
E
N

Zutphen 2026 Dietske Geerlings

Omslag: *tijd* in inkt op papier

(naar een afbeelding uit *Het slinger-uurwerk of meetkundige bewijzen over de beweging van slingers aangepast aan uurwerken* van Christiaan Huygens)

Halmen

Dietske Geerlings

Op een dag bij de waterkant
Op een ochtend in mei
Zagen we tienduizend zwaluwen
Ik heb gezien wie je bent
Ik heb je gekend

(Spinvis, uit: *Tienduizend zwaluwen*)

proloog

Halverwege de trap staat hij stil. Boven de leuning ontvouwt zich op de muur een schaduwspel van halmen. Hij begrijpt het niet, draait zich om, kijkt naar waar het licht vandaan komt en waar de halmen zich in werkelijkheid bevinden – het hoge smalle raam naast de deur – tot hij beseft dat de ontroering niet in de verklaring ligt, maar in de herinnering die het oproept. In een fractie van een seconde doemt het schilderij op en verdwijnt weer. Hij kan er niet bij. Hoe meer hij zijn best doet, hoe verder hij wegdrijft van het beeld en hij voelt dat hij het moet zien, dat hij het terug wil, de streek op het doek, terwijl hij geen idee heeft waar het gebleven is. In zijn hand voelt hij nog het penseel en de lichte aanraking met het linnen.

Beneden in de keuken hoort hij Tyra. Koffie. Hij verzet zich tegen de geluiden, tegen de geur en sluit zijn ogen, balt zijn vuisten. Hij wil het schilderij. De halmen. De deur naar de gang zwiept open. Nog steeds staat hij besluiteloos op de trap. Als hij Tyra's stappen hoort, loopt hij tegen zijn zin naar boven. Hij weet niet meer wat hij

daar wilde doen. Hij doet de deur achter zich dicht, hoort hoe ze de trap op rent, zijn kamer voorbij, nog een trap op. Als ze even later weer naar beneden rent, tikt ze op zijn deur. 'Er is nog koffie, ik ben naar de brug.' De brug. Ze maakt al jarenlang foto's bij de brug. Wat ze fotografeert, weet hij niet. Ze heeft het verteld, maar hij heeft niet geluisterd, of heeft het niet onthouden. Hij knikt voor de koffie, beseft dan dat ze dat niet kan zien. De buitendeur klapt al dicht. Die energie van haar, die heeft ze van haar moeder.

Mahlen, denkt hij, mahlen!

I

Engführung

*

VERBRACHT ins
Gelände
mit der untrüglichen Spur:

Gras, auseinandergeschrieben. Die Steine, weiß,
mit den Schatten der Halme:
Lies nicht mehr – schau!
Schau nicht mehr – geh!

Geh, deine Stunde
hat keine Schwestern, du bist –
bist zuhause. Ein Rad, langsam,
rollt aus sich selber, die Speichen
klettern,
klettern auf schwärzlichem Feld, die Nacht
braucht keine Sterne, nirgends
fragt es nach dir.

*

Nirgends
fragt es nach dir –

Der Ort, wo sie lagen, er hat
einen Namen – er hat
keinen. Sie lagen nicht dort. Etwas
lag zwischen ihnen. Sie sahn
nicht hindurch

[...]

(Paul Celan, uit: *Sprachgitter*)

Opsluiten mochten ze haar. In een gesticht, een gevangenis. Niets fijners kon ze zich voorstellen dan dat. Geen kant op kunnen. Geen keuzes, geen mogelijkheden, geen zorgen om onderdak, niets. Zitten, liggen, staan desnoods. Alleen dat. Om die status te bereiken, moest ze eerst over een grens gaan. Als een gestoorde gek de straat op lopen en het verkeer ontregelen, een moord plegen, een bank overvallen misschien? Veel verder dan die drie was ze niet gekomen op weg naar haar kamer in die verdomde uithoek van de stad waar geen hond wilde wonen, maar die ze nog net kon betalen als ze haar maaltijden beperkte tot zo ongeveer brood en water. Het boeide haar allang niet meer, dat eten. Maar nog even en ze zou ook hier weg moeten. Ze had zich uitgeschreven bij haar studie en dat nog niet aan haar vader verteld, want die kon maar beter nog even geloven in haar toekomst. En daar ergens, op zo'n tweehonderd meter van haar kamer af bleef het aapje dat met een ringetje aan haar rugzak hing, haken aan zijn jas. Daarna begon iets wat nog het meest leek op een schui-

feldans. De man had gelukkig zijn rollator nog vast, waardoor hij bleef staan, want ze maakte zo'n rare draai dat ze half tegen hem aan leunde.

‘Wel heb ik ooit,’ riep hij uit.

Wel heb ik ooit! Alsof hij uit een boek van de vorige eeuw was komen wandelen. Dat de man al bijna een eeuw oud was, kon ze toen nog niet zien, want hun rug-gen zaten aan elkaar vast en ze had totaal niet opgelet wie ze tegemoet was gelopen. *Wel heb ik ooit.* Aan zijn stem kon ze wel horen dat hij niet meer de jongste was, maar ze was vooral bezig haar ergernis te onderdrukken, want van alles op de wereld zat ze vooral niet te wachten om aan iemand vast te zitten. Toen ze zich half draaide en een stuk van zijn rollator zag, probeerde ze hem gerust te stellen.

‘Het komt goed, meneer, ik denk dat we aan elkaar vast zitten.’

Maar de man vroeg zich vooral af hoe ze weer los zouden komen. Het duurde even voordat ze zich een voorstelling had gemaakt van het probleem dat zich achter hun beider rug bevond.

‘Mijn aapje!’ riep ze toen.

‘Aapje?’

‘Ja, u zit aan mijn aapje vast, denk ik.’

‘Aapje?’

‘Ja, er hangt een aapje aan mijn rugzak, met zo’n ringetje.’

‘In dat geval hoeft u alleen maar de rugzak af te doen.’

Verdomd, ze vroeg zich af hoe lang het geduurd zou hebben, voordat ze zelf op dat idee was gekomen. De man mocht dan wel uit de vorige eeuw komen, hij beschikte in elk geval over een praktisch inzicht. Ze wurmde haar armen uit haar rugzak en draaide zich om terwijl ze de rugzak bleef ondersteunen, omdat ze de arme man niet ook nog met het gewicht van haar rugzak wilde opzadelen, waar haar kapotte laptop in zat en drie zware studieboeken die ze bij de kringloop zelfs niet meer hadden willen aannemen. Toen ze de man eenmaal zag, schrok ze. Hij leek zo oud dat ze zich niet kon voorstellen dat hij nog over straat kon, ook al was het dan met rollator. De zachte mist in zijn huid deed haar denken aan Italiaanse fresco’s, die ze nooit in het echt had gezien. Vleugels, dacht ze, vleugels van engelen in roomwit. En dan diepblauw en toch zacht.

‘Net als in het liedje,’ zei hij.

‘Wat?’

‘Er zat een aapje op een stokje. Daar was ook iets met een ringetje.’

‘U moet nog even wachten, meneer, want u zit nog aan mijn rugzak vast.’

‘Aan een aapje, zo had ik begrepen.’

‘Ik begrijp niet hoe het heeft kunnen gebeuren. Wat zit er aan uw jas dat aan mijn aapje kan blijven haken?’

Het zat helemaal vastgedraaid aan de capuchon van de man. Waar en hoe het precies zat, kon ze niet zien, maar op deze manier kon ze haar rugzak niet lang meer houden.

‘We moeten hier weg.’

‘Weg?’

‘Ja, even zitten of zo. Ik hou het niet meer.’

‘Daarginds is een bankje. In het wachthuisje.’

‘Wachthuisje?’

Ze keek om zich heen of ze iets kon ontdekken wat een wachthuisje zou kunnen zijn. Het bushokje, natuurlijk, waar ze honderd meter terug was langs gelopen!

‘Hoe gaan we daar komen? Als u gaat lopen, dan loop ik met de rugzak achter u aan en dan kijken we daar hoe het precies zit.’

De man kwam langzaam in beweging, maar terwijl ze nog maar halverwege waren, ging er al een mevrouw op het bankje zitten. Ze zagen het allebei tegelijk, keken elkaar aan en precies op dat moment schoot haar rugzak los. Het aapje lag op de grond en het ringetje hing nog aan het lusje van zijn capuchon.

‘Nou zijn we bevrijd.’ Hij klonk bijna teleurgesteld.

Ze raapte het aapje op en hield het voor zijn neus. ‘Dit is de boosdoener.’

‘Wat was dat nou met dat ringetje?’

‘Het ringetje zit nog aan uw capuchon. Zal ik het er even afhalen?’

‘Nee, met dat liedje.’

‘Liedje?’

‘Er zat een aapje op een stokje achter moeders keuken-deur. Daarna komt iets met een ringetje.’

‘Geen idee.’

‘Jawel, hij steekt er zijn staartje deur.’

‘Staartje deur?’

‘Door, maar dan deur.’

‘Mij best, maar als u even stilstaat, dan haal ik het ringetje...’

De man begon met een beverige stem te zingen, maar halverwege stopte hij. ‘Hoe gaat het nou verder?’

‘Ik weet het niet, meneer, maar het ringetje zit los, dus u kunt weer gaan.’

Hij keek zo beteuterd, dat ze nog even bleef staan.

‘Het is een treurige dag,’ zei hij.

‘U bent anders net bevrijd.’

‘Dat is waar, maar ik ben ook iets kwijt.’

‘Kwijt? Wat dan?’

‘Een stuk van het liedje.’ Vanuit een lange stilte brak de zon door op zijn verkreukelde gezicht: ‘En jou. Bijna.’ Het moest een grapje zijn. Ze probeerde te lachen, maar hij keek zo ernstig, dat er een diepe treurnis in haar omhoog kwam. Ze drukte hem op het hart dat alles goed zou komen, wenste hem een goede dag en liep weer in de richting van haar kamer. Toen ze achteromkeek, zag ze hoe hij op zijn rollator leunde en haar nakeek.

Alsnog overviel haar een moedeloosheid toen ze boven haar kamer in stapte. Het was een troosteloze bende. Overal. Een van haar huisgenoten had een ongelooflijke zooi in de keuken achtergelaten. Ze trok de deur van haar kamer achter zich dicht en liet zich op het bed vallen.

Na enige tijd ging de bel. Het bleef stil, dus de anderen waren waarschijnlijk allemaal niet thuis of hadden geen zin om open te doen.

De rimpels in zijn gezicht leken van dichtbij net van perkament. Terwijl hij met zijn ene elleboog op zijn rollator leunde, schoof hij met de vingers van zijn andere hand in de mouw van zijn jas, alsof daar iets jeukte of niet goed zat. Ze wachtte tot hij iets zou zeggen, maar

hij was volkomen geconcentreerd op de bezigheid. Tot haar grote verbazing trok hij er langzaam haar aapje uit. ‘Daar komt de aap uit de mouw.’ Hij lachte als een kleine jongen. ‘Je had hem laten vallen.’

Hij leek een reactie van haar te verwachten. Ze hield het aapje in haar hand en knikte. ‘Ik had het nog niet gemist.’

‘Missen is een groot raadsel.’

‘Ik kan u koffie aanbieden, maar ik woon boven en die lange trap...’

Hij keek langs haar heen naar binnen, naar boven. ‘Dat kan ik. Zo’n trap heb ik zelf ook. En...’

Hij schuifelde wat meer richting de deur. ‘Kijk, hier kan mijn karretje precies staan.’ Hij schoof zijn rollator in de kleine hoek bij de vensterbank naast de deur.

Ze stond nog buiten, terwijl hij al op de tweede trede stond.

‘Kom je nog?’ vroeg hij.

Ze kon beter vlak achter hem lopen, voor het geval hij naar beneden zou sodemieteren, maar hij liep zo kalm de trap op, dat ze zich afvroeg waarom hij op straat de rollator nodig had.

Bovenaan bleef hij staan en keek wat rond. Hij hijgde. Ze hield zijn gezicht in de gaten, maar in niets liet hij blijken van wat hij daarboven had aangetroffen. Ze probeerde zich er een voorstelling van te maken, terwijl ze zelf nog op de trap stond, maar ze herinnerde zich niet meer of ze de deur van de keuken open had laten staan en hij dus vrij uitzicht had op de bende aldaar. De deur van haar eigen kamer moest nog openstaan, omdat ze haastig naar beneden was gerend. Ze wist hoe haar eigen kamer eruitzag.

De keukendeur was halfgesloten, maar wat er gestapeld op de grond vóór lag en de staat waarin de deur zelf verkeerde, lieten weinig te raden over.

‘Daar woon ik,’ wees ze.

Hij liep naar binnen, naar het raam. ‘Ach, je kijkt hier over het water natuurlijk. Maar dat is geinig. Van deze kant heb ik het water nooit gezien.’

Zoals hij *water* zei, had ze het nooit ervaren. In zijn *water* hadden waterlelies en zwanen kunnen drijven, het zonlicht had kunnen weerkaatsen en in kleine lichtjes op de golven kunnen dansen. Ze maakte een stoel voor hem vrij en probeerde zo onopvallend mogelijk de ergste rommel weg te moffelen.

‘Doe geen moeite,’ zei hij, alsof hij ook ogen in zijn rug had.

‘Zal ik koffiezetten?’

‘Mmm.’

In de keuken kwam ze erachter dat er geen koffie was. Alle kastdeurtjes trok ze open, daarna de lades. De planken naast het raam waren overvol, maar er was niets wat voor koffie kon doorgaan. Voor de zekerheid keek ze nog even in de koelkast. Ze aarzelde op de drempel, maar hij kwam al naar de keuken toe en zag haar gezicht.

Hij glimlachte. ‘Lieve help, als ik de keuken thuis zo achterlaat, laat Tyra mij direct op de spoedlijst zetten.’

‘Spoedlijst?’

‘Voor het verzorgingscentrum. Tyra is een soort van dochter. Ze vindt dat ik onvoldoende voor mezelf kan zorgen sinds mijn vrouw is overleden.’

‘Ach, uw vrouw is overleden.’

‘Ik wil graag thuis blijven wonen. Ik kan nog traplopen.’

‘Dat heb ik gezien. U verdient de hoofdprijs. Maar de rollator?’

‘Die is meer voor de vorm. Mijn vrouw en ik, we hielden elkaar vast op straat. Zonder houvast voelt het verdomd kaal en leeg. En ik ben een keer gevallen, ja. Niets

gebroken, hoor, alleen wat schaafwonden. Tyra maakte zich zorgen en ik moet zeggen dat mijn karretje sindsdien best bevalt. Je hebt iets om vast te grijpen en andere mensen zijn wat voorzichtiger met mij als ik achter zo'n ding loop. Behalve jij dan, met je aap. Binnen heb ik het ding niet nodig. Geen koffie meer, zeker?'

'Het spijt me verschrikkelijk. Nu bent u helemaal naar boven gekomen voor niets.'

'Ik ben niet voor de koffie gekomen.'

'Nee?'

'Ik houd van huizen, kamers waar ik nog nooit ben geweest. Uitzichten. Van jou, misschien ook.'

'En nu bent u in een puinhoop beland.'

'Jij zegt het, maar nimmer is, wat ook, ooit puin geweest.'

'Nijhoff, *Awater*,' glimlachte ze.

'Student Nederlandse taal- en letterkunde zeker?'

'Ik ben net gestopt.'

Hij knikte zwijgend. Het maakte haar niet uit wat hij van haar dacht. Hij was natuurlijk van de generatie die nooit opgaf. Je ging altijd maar door, ook als je er geen zin in had. Het liet haar koud.

Hij liep opnieuw naar het raam en bleef daar staan. Het was of in haar kamer twee werelden in elkaar schoven en hij net per ongeluk vanuit een andere eeuw in de

duistere beslotenheid van waar zij iedere morgen wakker werd, was gestapt. Het maakte haar álles uit hoe hij over haar dacht en wat zijn indruk was van haar.

‘Ben je ongelukkig?’ vroeg hij.

Ze draaide haar gezicht van hem af, zei niets. Hij liep langs haar heen naar de deur. Onder een grijze, wollen broek met vouw, zag ze leren schoenen met gaatjes en fijne veters. Oud, heel oud, maar toch goed onderhouden. Ze hoorde hoe hij in de keuken een glas pakte, schoonspoelde, vulde.

‘Hier,’ zei hij, ‘water troost.’

Ze pakte het glas aan, dronk een slokje en knikte. Het koude water gleed naar beneden. Ter hoogte van haar maag loste de kou op.

‘Ik was ongeveer zo oud als jij, toen ik mijn mooiste schilderij maakte.’

Ze kneep haar ogen samen en schrok. ‘Falk Ruudt!’

Hij stak zijn hand uit. ‘Falk.’

Ze kneep haar lippen samen toen ze haar hand in die van hem legde. Het was krankzinnig dat ze hem niet eerder herkend had. Dat hij nog leefde ook. ‘Lou,’ perste ze eruit.

‘Van Louise?’

Ze schudde haar hoofd. ‘Van Ludwig. Mijn vader.’ Ze probeerde zich te herpakken, maar hij schonk geen enkele aandacht aan haar ongemak.

‘Het kan toch niet zo zijn dat u op uw negentiende uw mooiste schilderij maakte!’

‘Een van mijn eerste. En ja, dat kan.’

‘Uw eerste was tegelijkertijd uw beste schilderij?’

‘Beste weet ik niet. Mooiste. Voor mij dan in elk geval.’

‘Wat stond erop?’

‘Halmen.’

‘Halmen?’

‘Halmen bij het water en een schaduw.’

Hij ging op de stoel zitten die ze even daarvoor had vrijgemaakt. Zijn naam had niet misstaan in een rij namen van allang overleden kunstenaars, dacht ze. Ze probeerde hem te plaatsen vanuit stukken die ze ooit over hem en tijdgenoten van hem gelezen had, maar kwam niet verder dan een vermoeden van een bepaalde stijl. Experimenteel. Naoorlogs.

‘Ik kan er niet meer bij. Het is verschrikkelijk. Jij vraagt wat erop stond, maar in essentie gaat het daar niet om. Ik weet niet eens meer wat er precies op stond. Ik herinnerde het mij in een fractie van een seconde, terwijl ik op de trap stond en ik een schaduwspel op de muur zag. Het raakte me tot in het diepst van mijn ziel en ver-

dween net zo gauw als het gekomen was. Het is het mooiste wat ik ooit heb gemaakt.'

'Waar is het gebleven?'

'Verkocht. Ooit. Erg lang geleden.'

'Aan wie?'

'Als ik dat wist!'

'Het moet toch ergens geregistreerd zijn?'

Hij schudde zijn hoofd. 'Geen idee. Werkelijk geen idee. Ik geloof niet dat er in die tijd überhaupt iets geregistreerd werd.'

'Waarom heeft u het verkocht, als het uw mooiste schilderij was?'

'Dat wist ik toen nog niet. Ik realiseerde het me pas een paar dagen geleden, toen ik op de trap stond en ik mij het schilderij herinnerde. Gelukkig maar, want zoiets moet je niet weten als je nog minstens een halve eeuw te schilderen hebt.'

Ze probeerde zich een voorstelling te maken, eerst van hem, halverwege een trap die niet haar eigen trap was, daarna van een schilderij met halmen. Het mooiste schilderij zelfs. Hoe kon je je zoiets voorstellen?

'De beweging van halmen,' zei hij, 'het is onmogelijk, dat ik mij die herinner. Ik kan het penseel en het doek

nog voelen. Hier.’ Hij wreef langs de zijkant van zijn hand.

‘U herinnert zich het maken ervan?’

‘Ook dat niet eens meer. Een flits, een flard hooguit.’

‘En nu?’

Hij legde zijn hand op zijn hart en keek haar aan. ‘Pijn,’ zei hij. ‘Al een paar dagen ben ik alleen nog maar aan het missen.’

‘Uw vrouw, het liedje van de aap en nu ook nog uw schilderij.’

‘Er zat een ringetje om zijn vingertje, en dat was van zuiver goud. Daarom dachten alle mensen dat het aapje was getrouwd.’

‘Is dat het liedje?’

‘Ik was gaan zingen, buiten, hardop, op weg naar hier. Ineens was het er. Het was het tweede couplet van het liedje, niet het eerste, zoals ik aanvankelijk dacht. Daarna vond ik jou terug.’

‘U kent mij nog niet lang genoeg om mij te missen. Laat staan om mij terug te vinden.’

‘Missen is een raadsel, Lou, dat zich niets aantrekt van de tijd.’

‘Er moet een manier zijn om het schilderij terug te vinden.’

‘Hoe dan?’

‘Misschien door het eerst in uw hoofd terug te vinden. Net als het liedje?’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Waarom geeft u zo snel op!’

‘Het drijft steeds verder weg. Er is nu al niets meer van over dan alleen de herinnering aan een vaag moment op de trap.’

‘Misschien moeten we bewegen, of op zoek gaan naar halmen!’

‘We? Zeg je nu ‘we’?’

‘Ja, u en ik.’

‘Hoe stel je je dat voor, Lou?’

‘Niet. Soms moet je gewoon gáán, dóen, geen drempels opwerpen. Het kan niet zijn dat u straks doodgaat en dat u niet meer uw eigen mooiste schilderij heeft gezien.’

‘Zo gaat dat, Lou. De mooiste mens in mijn leven zal ik ook niet meer zien voor ik doodga.’

‘Maar een schilderij terugvinden moet mogelijk zijn. Ik ga u helpen.’

‘Waarom zou je dat doen?’

‘Omdat ik waarschijnlijk maar één keer de kans krijg.’

‘Jij hebt wel andere zaken aan je hoofd.’

‘Juist niet. Ik heb net alles opgegeven. Geef mij de kans om iets goeds te doen.’

‘Ik weet niet eens of het goed is om het schilderij terug te vinden. In die fractie van een seconde voelde het ook alsof, alsof...’

‘Alsof wat?’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Het deed pijn. Ik heb in lange tijd niet zoiets zwaars gevoeld.’

‘Ik wil u heel graag helpen het schilderij terug te vinden.’

Hij leunde met zijn ellebogen op de tafel en zuchtte. ‘Ik ben negenennegentig. Volgende week word ik honderd. Misschien is het zo wel eens genoeg geweest.’

‘Maar diep in uw hart, als u diep in uw hart kijkt, zou u het dan terug willen?’

Hij keek haar aan.

‘Zie, dat bedoel ik. We gaan hem zoeken, meneer Ruudt.’

‘Falk. Dan in elk geval Falk. En jij, Lou, geen u.’

‘Falk dan. Is goed.’

Hij trok een katoenen zakdoek uit zijn broekzak en dep- te zijn ogen. Ze rook een mengsel van wol en after-shave. Opa. Hij rook naar opa.

Met het licht verdween ook het ongemak. Er moesten uren verstreken zijn. Het was onwerkelijk, maar kennelijk niet onmogelijk. Toen ze in de keuken wat gerommel hoorde, kwam ze moeizaam overeind. Brend, het moest Brend zijn, die ze hoorde.

‘Wilt u misschien wat eten? Jij?’

‘Ik weet niet.’ Hij leek plotseling verlegen.

‘Het zal niet bijzonder zijn, maar ik kan iets eenvoudigs klaarmaken.’

In de schemer zag hij eruit als de kunstenaar die hij ook was. Ze zocht naar lucifers, vond een aansteker voor de halve kaarsen op de kleine tafel. Hij vroeg waar hij het toilet kon vinden.

Het was inderdaad Brend, die in de keuken eieren aan het bakken was.

‘Wil jij ook?’ vroeg hij, ‘of... jullie?’

‘Als je toch bezig bent, graag. Is er nog brood?’

Brend knikte. ‘Ik heb net gehaald. Jullie mogen deze. Ik maak straks voor mezelf nieuwe.’

Falk keek om de hoek, stak zijn hand uit, stelde zich voor. Brend veegde eerst zijn handen af aan zijn broek. Lou pakte twee borden, smeerde brood. Brend verdeelde de eieren over de twee borden.

‘Toch bijzonder,’ zei Falk, voorzichtig kauwend op een kleine hap.

‘En Tyra? Wacht die niet op jou?’ vroeg ze.

Hij wees met zijn mes naar de telefoon naast zijn bord.

‘Ik heb haar een bericht gestuurd.’

Ze vroeg zich af wat hij haar had geschreven.

‘Mijn laptop en telefoon zijn kapot. Ik kan niets meer opzoeken. Waar woonde je toen je het schilderij maakte?’

Hij pakte zijn telefoon, liet haar de plek zien.

‘Daar gaan we heen dus. Het moet met de trein en de bus te bereiken zijn. Morgenochtend vertrekken we. Je kunt het beste hier blijven slapen. Gaat dat lukken? Je mag mijn bed. Ik ga op de grond.’

Bij het bed bleef hij staan.

‘Vanaf nu moeten we schijt hebben aan alles,’ zei ze.

‘Schijt?’

‘Ja, schijt. Anders komen we nergens. Vanavond heb jij nog een bed, ik al niet meer, maar morgen kan het anders zijn. Jij bent bijna een eeuw oud. Dat kan twee dingen betekenen: ofwel, je bent voor alles te oud, óf je kunt juist tegen een stootje, omdat je al zo lang meegaat. Zeg het maar.’

‘Je laat er geen gras over groeien.’

‘Daar hebben we geen tijd voor.’

‘Ik kan tegen een stootje. En anders gaat er ook weinig aan mij verloren.’

‘Dat moet je niet zeggen. Met jou verdwijnt een gat van een eeuw uit de tijd. Zoiets gebeurt niet zonder slag of stoot.’

Toen ze terugkwam uit de douche, bleef ze aarzelend op de drempel staan. In een wit hemd en grote witte onderbroek stond hij met de rug naar haar toe voor het bed. Melkachtig blauwwit was zijn huid, kwetsbaar, nu deze door zijn overhemd en broek niet meer bijeengehouden werd. Ze moest denken aan een oude, grijze olifant. Het vel, de rimpels. Ze deed een stap terug en wachtte tot hij in bed was gestapt. Haar lakens, haar kussen. Schijt moest ze hebben. Schijt.

‘Gebruikt u geen medicijnen? Jij, bedoel ik.’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Is dat niet wonderlijk op jouw leeftijd?’

‘Misschien, maar ik ben daarvoor altijd te nonchalant geweest. Recepten vergeten op te halen, of vergeten te gebruiken. En op den duur ga je er dan aan twijfelen of je ze wel echt nodig hebt, als je toch verder blijft leven. Maar waar ga jij nu slapen?’

Ze trok een matje onder het bed vandaan. Hij glimlachte.

‘Het is lang geleden dat ik uit logeren ben geweest.’

‘Vindt Tyra het wel goed?’

‘Het kwam haar goed uit. Ze is met een project onder de brug bezig. Ze denkt dat ik een paar dagen bij Ollie ben.’

‘Ollie? Het klinkt als een stripfiguur.’

‘Ollie is mijn neef. Een stuk jonger dan ik. Hij neemt me vaker op sleeptouw. Bij hem ben ik veilig, weet Tyra.’

‘Bij hem wel, ja.’

Er schoot iets langs haar voeten. Ze kwam overeind. Muizen! In het zachte licht van de lantaarn dat door het raam kierde, zag ze op haar kussen zijn kalende schedel met nog wat dun haar. Brend had niets gevraagd, dacht ze. Niet eens of het haar opa was. Waarom boeide hem niets? Jens was net zo. Lotte ook. Ze aten soms samen, maar hadden het nergens over. Ze had zich aangepast. Bij Lotte sliepen steeds weer andere jongens. En meisjes ook, al kon ze zich niet voorstellen dat ze mét de meisjes sliep. Brend en Jens sliepen er ook regelmatig. Alsof het niets was. Bij haar hadden ze het nooit geprobeerd. Nou ja, één keer dan toch. Brend. Bij het eten

koken was hij achter haar gaan staan en had zich tegen haar aangedrukt. Hij had gedronken. In een reflex had ze zich omgedraaid en hem tegen de grond geslagen. Een bloedneus en een flink blauw oog. Daarna was niemand meer in haar buurt gekomen.

Ze kon niet meer slapen en deed ook geen moeite meer. De stoel bij de tafel tilde ze een klein beetje op om geen schuifgeluid te hoeven maken. Toen ze eenmaal zat, bedacht ze dat ze het koud had. Toch bleef ze zitten, haar blote voeten op elkaar, de kou rond haar blote hals. Zich iets op de hals halen, dacht ze. Dat voelde ook echt zo. De spanning, een hoge ademhaling. Er lag een man van negenennegentig in haar bed. Ze zat met de rug naar hem toe. Ze had zich iets op de hals gehaald. Wat het precies was, probeerde ze helder te krijgen. Dat moest mogelijk zijn, in het donker, aan haar tafel. Ze vroeg zich af wat een normaal leven was en in hoeverre dat van haar daarvan afweek. Daar kwam ze niet uit, terwijl ze daar vaker over had nagedacht. Ze eindigde steeds bij dezelfde vraag: doet het ertoe in die eindeloze stroom van situaties en gebeurtenissen? Doet het ertoe of deze stroom licht of zelfs sterk afbuigt van wat normaal is?

‘Ben je al wakker?’ vroeg hij.

‘Heb ik je wakker gemaakt?’

‘Ik ben het slapen een beetje verleerd, dus ik hang altijd ergens tussen dromen en waken in.’

Ze draaide zich naar hem om. ‘Is het niet vreemd?’

‘Dat dacht ik ook. Ja, dat was precies wat ik ook dacht.’

‘Toch gaan we het doen.’

‘Ja?’

‘Twijfel jij?’

‘Nee, Lou, ik vertrouw op jou.’

Hij was negenennegentig. Het kon niet anders dan dat hij wist wat hij deed, dacht ze.

‘Zullen we gaan?’

‘Nu?’ Hij kwam overeind. ‘In het donker?’

‘Misschien juist. Dan is het zoveel eenvoudiger om erin te geloven.’

‘Twijfel jij?’

‘Ik doe niet anders. Ik ben het slingeruurwerk dat Christiaan Huygens ooit heeft uitgevonden.’

‘Dan komt het goed. Jij waakt over de tijd, Lou.’

‘Ik weifel over de tijd. Er is een eeuwwisseling op komst in mijn nabijheid, heb ik begrepen. Hoe kan ik rechtdoen aan zoveel jaren van jou? Aan een eeuw?’

‘Maak je geen zorgen daarover, de eeuw is onder mijn hoede. Jij gaat over het moment. Het is juist het moment

dat mij door de vingers glipt en dat ik graag in jouw handen leg.'

'Het is krankzinnig.'

'Dat is het.'

Ze stond op, verdween met wat kleren naar de douche. Toen ze terugkwam, zat hij klem in de mouw van zijn overhemd. Zijn broek met vouw had hij al aan. 'Ik kan het zelf,' weerde hij bij voorbaat af.

'Natuurlijk.'

Ze verzamelde wat eten, op tafel en in de rugzak. 'Ik heb maar een beetje geld,' zei ze, 'op mijn bank, maar geen telefoon dus.'

'Ik heb een telefoon, maar geen lader. Heb jij er een die past?'

Ze keek naar het model en schudde haar hoofd.

'Maakt het uit?' vroeg hij, 'ik heb genoeg geld op de bank, trouwens.'

'We hebben schijt aan alles, Falk.'

'Zo is het.'

Schimmen door de nacht, dacht ze, terwijl ze zijn arm door de hare voelde. Ze moest wennen aan hoe hij rook. Het was of ze kamers van een eeuw geleden meetrok, zware stoelen met fluweel bedekt, stof, vocht, wol, tocht langs plinten, kieren, sponningen, schildersdoeken, gro-

ter dan zij samen, de opgedroogde verf, aangekoekte kwasten, aftershave, heel ijl, haast voor altijd vervlogen, aftershave. Hij moest het weggeslapen hebben, weggedommeld, weggewaakt, in haar bed. Misschien had hij het daar grotendeels achtergelaten. Ze ging het voorlopig niet terugvinden, maar een vleug, een flard van dat alles omhulde haar, terwijl ze richting het station schoven. De rollator stond nog onder de kapstok. 'Ballast,' had hij gezegd. Hij had nu immers een nieuwe arm om de zijne doorheen te steken. En die beviel hem prima.

'Er rijden zo vroeg nog geen bussen. Geen treinen ook.'

'Nee? Waarom eigenlijk niet?'

'Ik weet het niet.'

'Treinen,' zei hij, 'treinen dragen voor altijd geschiedenis mee. De rails ook, het ijzer, de bielsen.'

'We nemen het park. Daar is het wat meer beschut tegen de wind.'

'Ja, die verdraaide wind!'

'Kijk, hier mogen we nog niet lopen.' Ze knikte naar het bord.

'Het is in elk geval ruim voor de volgende zonsondergang.'

‘Nu maar hopen dat die zon nog wel opkomt vandaag.’
‘Vandaag ja. Het ziet er nog helemaal niet uit als vandaag.’
‘We overtreden de regels, maar we doen het van harte, want kijk hoe mooi het hier is in het donker.’
‘Ik zie niet zoveel.’
‘Maar luister en ruik en voel.’ Ze trok hem mee onder een treurwilg door. De slierten gleden over hun hoofd en schouders.
‘Een spookhuis. Ben je weleens in een spookhuis geweest? vroeg hij.
‘Natuurlijk ben ik weleens in een spookhuis geweest.’
‘Zo voelt dat.’
‘Nee toch. Dit is anders. Dit zijn bomen, bladeren, wind, druppels, nacht.’
‘Druppels nacht.’
Ze streken neer op een bankje in het duister.
‘Is dat water daar,’ wees hij, ‘wat daar glinstert.’
‘Ja, daar zwemmen overdag de eendjes en de zwanen.’
Achter hen klapperde een vleugel.
‘Huil je?’ vroeg ze.
‘Dat is de wind. En een ouderdomskwaal.’
‘Het staat je goed.’
‘Kun jij dat in het donker zien?’
‘Van zo dichtbij toch wel.’

‘Jij ziet er moe uit.’

‘Maar jij kunt gelukkig in het donker niets zien.’

‘Wil je niet moe zijn?’

‘Nee, natuurlijk niet.’

‘Kom.’ Hij sloeg een arm om haar heen. ‘Probeer nog een beetje te slapen.’

Alsof ze dat kon. Zo.

Het kon. Zelfs zo, want het was licht, of in elk geval lichter geworden. Hij was wakker. Nog steeds, of opnieuw.

‘De tijd,’ zei ze, ‘die heb ik niet meer. Jij wel?’

Hij schoof zijn mouw wat naar boven en keek op een klassiek herenhorloge. ‘In deze besloten wereld om mijn pols is het half zes.’

‘Dan is de eerste trein zelfs al vertrokken.’

‘We hebben geen haast.’

‘Maar ik wilde in het donker...’

‘Het wordt vanzelf weer donker, geloof mij maar.’

Bij de poortjes wachtte ze even voor ze haar kaart voor de scanner hield. ‘Heeft u, heb jij...?’ Hij greep in zijn jasje, in zijn broekzak en keek haar onthutst aan. Ze scande haar kaart en trok hem mee.

‘Ik heb niets meegenomen, natuurlijk,’ dacht hij hardop,
‘ik ging alleen een eindje om.’
‘En toen was je in de aap gelogeerd.’
‘Goddorie, zeg.’
‘Maar je hebt genoeg geld op de bank, gelukkig.’
‘Ja, daar rust het in vrede. Zonder pas heb ik daar geen mallemoer aan.’
‘Eén kaart moet dan maar volstaan voor twee.’
Ze tuurde naar de borden voor het juiste perron.

In haar hoofd stapelden zich argumenten op waarom het niet erg was – ze had zo vaak urenlang gestaan, platgedrukt op het balkon. Vertragingen, eindeloos wachten op koude perrons. Iemand die al zo lang rondliep op de aarde...

‘Kan dit echt?’ vroeg hij, terwijl hij achter haar instapte.
‘We kunnen het in elk geval proberen.’

Er was genoeg plek. Alleen een jong meisje en een oudere dame zaten in de stiltecoupé.

‘We moeten wel onze mond houden,’ fluisterde ze naar hem, terwijl ze naar het icoontje op het raam wees.

Hij trok zijn wenkbrauwen op, maar knikte zwijgend. Ze waren naast elkaar gaan zitten, met hun rug naar de rijrichting. Zijn hand lag op de vouw van zijn broek.

Het was een grote hand, bedekt met kleine haartjes, bruine vlekken en helderblauwe aderen die van heel ver weg leken te komen. Mediterraan, dacht ze, een rivier in een zonnig landschap, een azuurblauwe zee. In de stilte ontwikkelde zich een wereld. De hand streelde vrouwenbenen, borsten en een smalle hals. De brede ring schoof over een jonge huid. Een eeuw! Hoeveel had hij liefgehad in zijn leven? Ze keek weg van de hand naar buiten, maar ze zag zijn gezicht. Zonder het daadwerkelijk te zien, want hij zat naast haar. Ze zag zijn ogen, rook aftershave en wol, hoorde zijn stem, terwijl dat niet kon, omdat hij stil naast haar zat en naar buiten keek, net als zij. Opnieuw keek ze naar de hand en stelde zich voor dat dit de hand was die ze nooit had kunnen vinden, de hand die haar overal zou brengen, leiden, maar ook zou laten voelen wie ze daadwerkelijk was. Zonder die hand had ze alleen een hoofd, dacht ze, maar hij was negenennegentig en kwam uit een wereld die allang verloren was, een tijd, die niemand zich meer kon herinneren. Zijn eeuwigheid schampte voor even haar moment. In een bedding lag ze, ze was vloeibaar geworden, raakte nog maar net de oever. Ze probeerde zijn blik te volgen. Die van een schilder, een negenennegentigjarige schilder. Hij zat naast haar en ademde onhoorbaar, maar zijn jasje ging op en neer, als je goed keek,

en dat deed zij, zo onopvallend mogelijk dan. Naar zijn overhemd keek ze, schuin, zonder haar hoofd te draaien. Zijn jasje hing een beetje open. De huid van zijn hals hing wat over de kraag, vermoedde ze, maar zo ver reikte haar blik niet. Ze dacht aan het witte hemd en de grote witte onderbroek, de witte huid onder het overhemd, onder de wollen broek met vouw. Ze sloot haar ogen en zakte opnieuw in slaap tegen zijn schouder.

De trein schudde haar wakker.

‘De halmen,’ zei ze, maar hij hield zijn wijsvinger voor zijn mond.

Door de intercom klonk gepruttel met af en toe een onverstaaanbaar woord of een halve zin. Ze probeerde het landschap in te schatten. Waar waren ze ongeveer? Een voorstad met eindeloos veel ramen die op het spoor uitkeken, kantoorgebouwen, loodsen, vervallen hoge herenhuizen, overvloeiend in het drukke centrum. Ze moesten er bijna zijn.

‘Dankuwel,’ zei hij tegen de conducteur, die op het balkon bleef staan, terwijl ze hem aan de arm de trein uit hielp. Ze waren niet gecontroleerd, dacht ze op de valreep.

Een mensenmassa is een lichaam van woekerende cellen, dacht ze. Twee voortvluchtigen waren ze, die ongezien wilden ontsnappen aan het meanderende en deinende lichaam. Ze ademde langzaam door haar neus in, door haar mond weer lang en langzaam uit. Zweet parelde op haar voorhoofd. Geen haast, alleen hier zijn, niet meer dan dat. Haar arm in die van hem, of andersom. Hij hield haar bij, of zij hem. We moeten weg hier, dacht ze. Tussen de mensen door tuurde ze naar de uitgang. Welke kant, welke kant moeten we in vredesnaam op, dacht ze.

‘Links, links, daar,’ zei hij. Ze voelde het ook aan zijn arm.

‘Ken je de weg hier?’

‘Natuurlijk, ik heb hier een half leven gewoond.’

‘Toch niet hier?’

‘Niet op het station, nee.’

Snel trok ze hem door de poortjes naar buiten.

‘Wil je wat eten?’ vroeg ze.

‘Misschien een kop koffie?’

‘Dat kan alleen bij de supermarkt. Daar is gratis koffie.’

‘Ach ja, natuurlijk. Ik had je graag willen trakteren op iets lekkers.’

‘Dat mag op je verjaardag.’

‘Daar houd ik je aan. Kom je dan bij mij op visite?’

‘Misschien kom ik wel bij je logeren.’

Hij zag er vrolijk uit, met een paar plukjes haar die alle kanten op waaiden, op zijn verder kale schedel.

‘Nog meer poortjes,’ zei hij, toen ze de supermarkt in schoven. Het was druk, zelfs op dit tijdstip.

‘Maar er zijn wel stoelen vrij bij de koffie.’ Ze knikte met haar hoofd naar de koffiehoeke.

Boven de kartonnen bekertjes keken ze elkaar aan en lachten.

‘Een wandelstok zou je goed staan, bij de broek en het jasje,’ zei ze.

‘O ja?’

‘Ja, zo’n mooie, chique houten stok.’

‘Hmm. Je onderschat jezelf.’

‘Dat is dan toch in elk geval een compliment, dat ik een geduchte concurrent ben van een chique ouderwetse wandelstok.’

‘Zo is het maar net.’

Zijn hand trilde. Ze zag dat ook hij naar zijn hand keek.

‘Waar zijn de halmen, Falk?’

Hij keek om zich heen. ‘Niet hier, natuurlijk, we moeten met de bus naar de rand van de stad.’

‘Zonder kaart komen we niet in de bus.’

‘Jij hebt toch een kaart?’

‘Ja, maar jij niet, en in de bus moet je langs de chauffeur.’

‘We konden samen op één kaart, toch?’

Ze kneep haar ogen samen. ‘Nee, dat kan niet.’

‘Alleen in de trein?’

‘Ook niet in de trein.’

‘Maar...’

Zijn mond hing een beetje open.

De tegels van de stoep lagen los. Het viel haar op, omdat ze aan zijn rollator dacht. Ze wist niet hoe ver het lopen zou zijn. Te ver, vond hij, maar hij maakte er geen punt van en liep zwijgend aan haar arm mee. Ze zocht een plek om even te zitten. Ze had nog nooit op bankjes gellet, had verwacht dat er veel en veel meer van waren dan je nodig zou hebben, maar in de verre omtrek was er geen te vinden. Een eind terug waren nog opstapjes geweest bij voordeuren van hoge herenhuizen. Niet ideaal en ze wist ook niet of hij dan nog overeind zou kunnen komen, maar dan had hij in elk geval voor even kunnen rusten. Teruglopen was zonde. Hij begon zwaarder op haar te leunen en hijgde licht. Ook hij keek rond, zag ze. Bij het bushokje was een bankje, maar het was bezet.

Ze dacht aan het aapje, dat nog ergens thuis lag, en aan de bel die ze had gehoord toen ze op haar kamer zat, dat ze ook boven had kunnen blijven, hoe alles met alles samenhang en haar leven onherroepelijk in dat van anderen verstrikt raakte, hoe zij hier nu liep, aan zijn arm, hij aan haar arm, hoe zijn stappen kleiner werden en hij zijn voeten nog nauwelijks optilde.

‘Wacht,’ zei ze, ‘we bellen hier aan.’

Nog voordat Falk iets kon zeggen, had ze op de bel gedrukt.

‘Wat ga je doen,’ vroeg hij.

‘Dit kan zo niet. Je moet zitten.’

Niemand deed open.

‘Je kunt toch niet zomaar bij iemand aanbellen.’

Ze liep naar de volgende deur en belde ook daar aan.

Door het raam ernaast keek een man naar buiten.

‘Ben je nou helemaal,’ begon Falk, maar ze zwaaide naar de man, die even later opendeed. Hij sprak geen Nederlands. Ze wees naar de trap en maakte een zitbeweging, knikte naar Falk. De man wenkte en liep voor hen uit naar de kamer, bood zijn bank aan. Naast de bank lag een baby in een oude kinderwagen te slapen. De man lachte verontschuldigend, maar ze maakte een gebaar van ‘ah, wat lief’ en legde een vinger op haar

mond. De man liep naar de keuken en zette water op. Ze wilde hem tegenhouden, maar Falk greep haar arm en schudde zijn hoofd. Hij haalde een zakdoek uit zijn broekzak en veegde zijn voorhoofd af.

De man zette een zilveren theeblad met theepot en kleine glaasjes op een lage tafel. Hij schudde uit een doosje groene thee in de pot en goot er kokend water bij. Damp kringelde omhoog toen hij de pot zachtjes rondjes draaide boven het blad. Hij goot de thee af en voegde munt en suiker toe. Heel veel suiker. De man zette de pot terug op het theelichtje en schikte de glaasjes. Hij sprak in een andere taal en leek er geen acht op te slaan dat ze hem niet konden verstaan. De geur van verse munt verspreidde zich door de kamer.

Ze nipte van haar glaasje. Niet eerder dronk ze zulke zoete thee. Ze knikte naar de man. Hij keek haar aan, terwijl hij verder sprak. Ze concentreerde zich op de vreemde klanken en probeerde te raden waar hij het over had. Toen hij even stopte, zei ze dat ze hem een plek om even uit te rusten had gevraagd en dat hij hun niet alleen een bank had aangeboden, maar ook nog thee had ingeschonken. Hij luisterde en knikte. Ze had geen idee of hij haar had verstaan. Ze zei dat hij mooie ogen

had en dat ze hoopte dat hij gelukkig was, dat zijn kind gelukkig zou worden. Falk zocht haar hand, maar ze ontweek zijn blik en legde haar handen op haar schoot, waarvan ze zeker wist dat hij er niet durfde te komen. Ze zei dat ze op zoek waren naar halmen, die verloren waren, halmen uit een herinnering, nee, niet eens de halmen, maar de schaduw ervan, dat ze niet wist of die halmen er nog waren, omdat ze afsterven en weer opkomen, afsterven en weer opkomen, maar dat de nakomelingen misschien nog te vinden waren op de plek uit de herinnering. Ze vroeg of hij wist waar de halmen waren in zijn stad, of hij ook weleens aan de rand kwam, waar de huizen kleiner waren en meer in rechte rijtjes stonden, verder nog naar de rand, daar waar het minder dichtbevolkt was, waar steeds meer open ruimtes in het landschap zichtbaar waren en het water, het water aan de rand, en de halmen aan de rand van het water. De vraag strekte zich uit over de hele kamer, bleef daar roerloos liggen. Daarna zweeg ze.

Ze dacht dat ook de munt in haar mond een taal was, net als de suiker. Ze proefde en proefde, terwijl ze luisterde naar de stem van de man. Falk was rechtop gaan zitten, steeds meer naar voren op de bank geschoven, alsof hij ieder moment kon vertrekken. Hij ontweek nu ook haar

blik, alsof ze steeds verder van elkaar verwijderd raakten, terwijl de man bleef praten.

Het kind huilde en de man gaf het haar in de armen. Het was warm en rook naar huid en kruiden. Wilde roos, kardemon, kaneel? Kruidnagel misschien wel. Herfst tussen de zachte haartjes. In haar hals voelde ze een nat mondje. Een bundeltje leven, dacht ze, samengepakt. Hij geeft mij het leven, dacht ze. De man maakte in de keuken een flesje klaar. Ze keek opzij. Falk keek haar met grote ogen aan. De ogen van het kind waren gesloten. Af en toe deed het een poging de oogleden op te tillen. Ze ging even met haar wang over de haartjes en dacht: zacht, zachter dan dit kan haast niet. Ze sloot ook zelf haar ogen en rook een mengeling van munt, melk en aftershave.

De man glimlachte toen hij haar het flesje aangaf.

‘Waar is de moeder?’ vroeg ze hem, en ‘ben jij de vader?’

Hij antwoordde iets wat ze niet verstond. Nog niet eerder had ze een baby de fles gegeven, maar het sprak voor zich. De man ruimde de glaasjes op.

Hij pakte het kind weer van haar over en begon opnieuw te praten.

‘Moeten we niet, ik bedoel, zullen we niet verder?’ vroeg Falk zachtjes.

Ze stond op. ‘We gaan op zoek naar de halmen nu. De schaduw van de halmen,’ zei ze.

Ook de man leek aanstalten te maken om te vertrekken. Hij schoof het kind in iets wat een slaapzakje leek, met een rits en twee armgaten. Hij liep voor hen uit met het kind in zijn armen naar buiten, naar de kleine auto die half op de stoep stond geparkeerd. Het kind zette hij vast in een autostoeltje en hij wenkte hen beiden.

‘Wat wil hij doen?’ vroeg Falk.

‘Misschien mogen we een eindje meerijden?’

‘Maar hij weet toch niet waarheen?’

‘Misschien kan hij ons toch verstaan?’

‘Zullen we het niet afslaan en zelf verder gaan lopen?’

‘Het is ver en hij biedt het zelf aan.’

De man liet hun geen keuze, hij had de deuren al voor hen geopend en wachtte achter het stuur tot ze waren ingestapt. Falk nam plaats voorin, zij ging naast de baby. De man hield hele verhalen, terwijl hij de auto startte en wegreed. Falk keek even achterom naar haar. Ze haalde haar schouders op. Algauw zag ze dat het niet goed ging. De man reed terug, richting het centrum. Ze wilde er iets van zeggen, maar ze had geen idee hoe.

‘We gaan weer terug,’ zei ze, meer tegen Falk dan tegen de man.

‘Ja, ik zie het.’

‘We moeten niet naar het centrum, maar juist naar de rand van de stad,’ zei ze tegen de man.

Hij knikte en boog af bij een bord, waar twee politiemannen stonden. De doorgangsweg was afgesloten.

Hij reed tussen allemaal kleine straten door langs rijen geparkeerde auto’s. De baby was in slaap gevallen. Het werd drukker en drukker op straat, naarmate ze het centrum naderden.

‘Wat is hier gaande?’ vroeg Falk.

‘Een demonstratie?’ antwoordde ze.

‘Mijn God, hier gaat hij toch nooit doorheen komen?’

Mensen met vlaggen en spandoeken dromden over de stoep en tussen de geparkeerde auto’s door.

Ergens in een zijstraat vond hij een parkeerplek aan de achterkant van een rijtje huizen. Hij haalde zijn kind uit het zitje en hield met de andere hand de deur voor haar open. Hij zei iets wat ze niet kon verstaan. Ze hielp Falk uit de auto en keek naar de man met het kind in zijn arm. Waar ging hij heen? Falk gaf hem een hand en bedankte hem. Toen zij hem een hand wilde geven, weerde hij af en knikte. Dankjewel voor de munt en het kind in mijn armen, dacht ze. Een groep jongens duwde haar opzij.

Ze zag hoe hij het kind nog iets steviger vasthield. Hij mompelde iets en liep weg in de richting van een portiekflat achter twee platanen. Falk, die half tegen de auto geleund stond, wenkte haar.

‘Die kant op,’ wees hij.

De hoge herenhuizen waren ze al eerder die dag gepasseerd. Bij de watertoren klonk een ijl, hoog geroep. Boven in de lucht cirkelde een slechtvalk. Een tweede verdween achter de toren.

‘Schijt,’ zei ze, ‘we moeten er schijt aan hebben.’

‘Waaraan eigenlijk?’ vroeg Falk.

‘Aan alles.’

‘En dan?’

‘Dan wat?’

‘Hoe gaat het verder als je schijt hebt aan alles?’

‘Ik weet het niet. Daar ben ik nog nooit beland.’

‘Je verdient de aanmoedigingsprijs.’

‘Vind je?’

‘Je bent in elk geval gedreven.’

‘Hmm.’

‘Waar komt die gedrevenheid vandaan?’ vroeg hij.

‘Uit het niets. Ik ben nooit gedreven geweest, alleen maar opgejaagd.’

‘Door wie?’

‘Mezelf waarschijnlijk.’

‘Ja?’

Ze zweeg.

‘Weet je eigenlijk wel waar de halmen zijn?’

‘Waar ze waren, weet ik nog heel goed. Ik weet niet of het nog bestaat.’

‘Het?’

‘Het was een kleine plas, net buiten de stad, of op de rand. Er is natuurlijk bijgebouwd. Ik weet niet wat ervan geworden is.’

‘Ze kunnen dus ook gewoon in iemands achtertuin staan, begrijp ik?’

Falk schoot in de lach. ‘In het gunstigste geval, ja. Voor hetzelfde geld staat er nu een garage bovenop, een keuken, een schuur, een loods, zeg het maar.’

‘Ben je er al die tijd niet meer geweest?’

‘Nee.’

‘Waarom eigenlijk niet?’

‘Ik geloof niet dat de plek echt belangrijk voor me was.’

‘Maar je hebt er wel je mooiste schilderij gemaakt.’

‘Ik heb het niet daar gemaakt.’

‘Waar dan?’

‘Geen idee, maar ik heb nooit buiten geschilderd.’

‘Maar waar gaan we dan nu heen?’
‘Zeg jij het maar. Het was jouw idee.’
‘Het is jouw herinnering.’
‘Wat ervan over is.’
‘En dat is?’
‘Iets ongrijpbaars.’
‘We hoeven het niet te grijpen.’

Langs een lang hoog hek liepen ze, met daarachter een dikke massa struiken waar ze niet doorheen kon kijken. Ze dacht aan het buitenbad in het dorp naast haar geboortestad en voelde het water, de belletjes in haar badpak. Chloor, ze rook chloor en voelde het ruwe beton van de zwembadbodem onder haar voeten. Het felle blauw en de duizenden liters water erboven. Ik heb een buitenbad in mijn schoenen, dacht ze. Fietstochten schoven in elkaar, de zon en een linnen tas op een bagagedrager, snoepsleutels bij de kleine kiosk aan de rand van het grasveld, chloor met suiker in haar mond, geribbelde vingers. Het zwembad en de liters water, de rekensommen in haar schrift, de inhoud van een zwembad, lengte keer breedte keer hoogte en dan omgerekend in liters, het belang van een paar extra nullen, het verschil tussen een druppel van een kubieke millimeter en een kan met een liter water. Hoeveel kunnen water kun

je leeg laten lopen in het zwembad zonder dat het over de rand gaat? Er zat altijd spanning in haar sommen, in haar hoofd tijdens het sommen maken. Ze voelde het krimpen van haar hersenen als ze verhaaltjessommen las, de regels waar ze in verdwaalde, de details die er meestal niet toe deden. Ze keek haar ogen stuk op de plaatjes, wist niet waar ze op moest letten, zocht houvast in de getallen, waarachter formules verscholen lagen. Ik heb een buitenbad in mijn schoenen en rekensommen in mijn hoofd, dacht ze, terwijl mijn arm in die van een oude kunstenaar rust.

‘Ben je goed in rekenen?’ vroeg ze.

‘Ik ben toch bijna bij honderd aangekomen,’ antwoordde hij.

‘Durf je wel een stukje verder te gaan?’

‘Amper. Ik kijk af en toe over de rand, maar het uitzicht is mistig.’

Hardop probeerde hij zich te herinneren wanneer hij voor het laatst geschommeld had. Ze had hem overgehaald. Hem leek het in eerste instantie niet zo’n goed idee. In de verre omtrek was geen kind te bekennen. Er lag glas op de glijbaan en naast de prullenbak stond een grote vuilniszak die half opengescheurd was.

‘Het voelt beter dan ik mij herinner.’

Ze keek toe hoe hij voorzichtig met zijn nette herenschoenen afzette. Er zat nu zand op de punten en aan zijn sok plakte iets wat op een snoeppapiertje leek.

‘Ik vraag me af of ik überhaupt ooit geschommeld heb.’

‘Hoe kan het dan beter voelen dan je je herinnert?’

‘Dat kan ook niet. Beter dan hoe ik het mij voorstelde. Ik herinner me geen enkele schommel.’

‘Hoe kan dat nou? Ieder kind heeft toch wel een keer geschommeld?’

‘Vast wel. Weinig indruk gemaakt misschien. Ik kan me alleen herinneren dat anderen op de schommel zaten. Dassa, mijn zusje, in een dierentuin.’ Zijn ogen werden groter, fixeerden zich op iets buiten de speeltuin, buiten de tijd. Ze zag hoe hij zich inspande om iets terug te halen en probeerde hem als kleine jongen in een dierentuin voor te stellen met een zusje.

‘Kun je je dat nog herinneren?’

‘Vaag. Ze had van die vlechtjes en ik stelde me voor dat ik haar aan de vlechtjes zou trekken, in plaats van aan de schommel, om haar in beweging te krijgen. Ik wilde eigenlijk altijd aan die vlechtjes zitten.’

Ze zag dat hij nog iets wilde zeggen, maar hij schudde zijn hoofd. Hij stak zijn voet uit om weer tot stilstand te komen.

‘Eruit komen, dat was het probleem. Dat herinnert mijn lijf zich dan weer wel. Het gevoel dat je alleen nog maar kunt blijven zitten.’

Ze hielp hem van de schommel af en samen namen ze plaats op het bankje naast de kapotte vuilniszak.

‘Dat ruikt niet best.’

‘Welk kind gaat hier nou spelen?’ Ze keek om zich heen naar de portiekflats die in een vierkant om de speelplaats stonden.

‘Een kind kijkt anders.’ Falk knikte met zijn hoofd naar iets achter haar.

Het iets was een jongetje met een enorme bos zwart haar. Hij kwam bij het bankje staan, begon iets te zingen en maakte er een dansje bij. Daarna rende hij een rondje om de glijbaan en riep iets wat nog steeds onderdeel van het liedje leek. Daarna ging hij voor hen staan en boog voorover.

‘Toen moesten jullie klappen,’ zei hij.

Lou en Falk begonnen tegelijk te klappen.

‘Yeh, yeh.’ Het jongetje maakte gekke sprongen richting de glijbaan en klom omhoog. Lou sprong overeind en wilde hem tegenhouden.

‘Glas! Pas op, glas!’ riep ze.

‘Ik ga toch niet glijden,’ zei het jongetje.

‘O, gelukkig maar,’ zei Lou, ‘er ligt allemaal glas.’

‘Ik durf niet te glijden.’

‘Echt niet?’

‘Nee, want er ligt allemaal glas.’

Falk schoot in de lach. ‘Een kind is een kind is een kind.’

‘Hoe oud ben jij?’ Het jongetje was weer naar beneden geklommen en stond bij het bankje tegenover Falk.

‘Wat denk je?’

‘Misschien wel honderd.’

‘Dan zit je aardig in de buurt. Volgende week word ik honderd.’

‘Mag ik op je verjaardag komen? Ik ben nog nooit bij iemand van honderd op z’n verjaardag geweest.’

‘Dat is goed, maar dan moet je wel een eindje reizen.’

‘Waar woon jij dan?’

‘In een andere stad.’

Het jongetje trok een pruillip. ‘Dat is jammer, want ik woon hier.’

‘Hier?’

‘Ja, hier.’

‘In de speeltuin?’

Het jongetje moest lachen. ‘Toch niet in de speeltuin. Daar, daar, daar!’ Hij wees naar een van de portiekflats.

‘Kom je naar mijn huis?’

Lou keek naar Falk, die zijn wenkbrauwen optrok.

‘Nou, eh.’

‘Dan laat ik tante Rushka mijn honderdjarige vriend zien.’

‘Maar ik ben pas negenennegentig.’

‘Dat is bijna honderd. Ik weet zeker dat tante Rushka nog nooit iemand van bijna honderd heeft gezien.’

‘O nee?’

‘Nee, bij ons gaat iedereen al veel eerder dood.’

‘O jee. Iedereen?’

‘Mijn vader en moeder zijn dood. Behra is dood en Tushi ook.’

‘Wie zijn Behra en Tushi?’

‘Behra is het kind van tante Rushka, en Tushi is tante Rushka’s zus.’

‘Heb jij ook broertjes en zusjes?’

Het jongetje schudde zijn hoofd. ‘Behra was een beetje mijn zus, maar eigenlijk mijn nicht.’

‘Was ze ziek?’ vroeg Lou.

‘Ziek in haar hoofd. Ze is het water in gesprongen van de brug af. Die is veels te hoog. Dat wist ze wel, dat het veels te hoog was. Dat was juist de bedoeling. Zooooo hoog.’ Het jongetje spreidde zijn armen uit.

‘Konden ze haar niet meer redden?’

‘Ze wisten niet dat ze eraf was gesprongen. Ze hebben haar pas veel later gevonden.’

Lou zuchtte. ‘Poeh, zeg. Is het net gebeurd?’
Het jongetje trok zijn schouders op.
‘Neehee. Ik was vijf, denk ik, maar misschien wel vier.
Of zes.’
‘En hoe oud ben je nu?’
‘Zeven.’
‘En nu woon je alleen met tante Rushka.’
Hij knikte. ‘Ga je mee nu?’ Hij pakte voorzichtig Falks hand, alsof hij iets kostbaars aanraakte.
Falk keek naar Lou. Het jongetje volgde zijn blik. ‘Hij mag ook wel mee.’ Lou beet op haar lip. Falk wilde iets zeggen, maar ze schudde haar hoofd.
Falk maakte zijn hand los. ‘Jongeman, wij moeten nu echt verder. We waren hier even aan het uitrusten.’
‘Ik ben geen jongeman.’
‘Wat ben je dan wel?’
‘Ik ben Sami.’ Hij stak zijn hand opnieuw uit.
‘Kijk eens aan, Sami. Ik ben Falk.’
‘Falk? Is dat niet de naam van een vogel?’
‘Ook, maar je schrijft het anders.’
‘Als je doodgaat, krijg je vleugels,’ zei Sami.
‘O ja?’
‘Dat zegt tante Rushka. Behra heeft vleugels en ook mijn vader en moeder.’

‘Dat is mooi, dan kunnen ze vanuit de lucht jou zien dansen,’ zei Falk.

‘Neehee, ze vliegen niet door de lucht.’

‘Nee? Waar dan wel?’

‘In de hemel.’

‘En waar is de hemel dan?’

‘Achter de lucht, denk ik.’

‘Hmm.’

‘Daar is tante Rushka!’

Sami rende weg, richting een van de portiekflats. Een lange vrouw stond in de deuropening. Aan niets kon je zien dat Sami familie van haar was. Sami wees naar hen. Falk en Lou staken hun hand op en keken toe hoe Sami zijn tante meetrok in hun richting. Tante Rushka keek achterom naar de deur, die nog open stond.

‘Hij is bijna honderd. Kijk.’

Tante Rushka schudde haar hoofd en keek hen verontschuldiging aan. Falk stak zijn hand uit. ‘U heeft een leuk neefje.’

‘Nichtje. Ja, Sami is mijn zonnetje. Heeft ze u zomaar naar uw leeftijd gevraagd?’

Falk lachte. ‘Op mijn leeftijd is dat niet langer pijnlijk.’

De zon was allang verdwenen. Er was een komen en gaan, die ze niet meer zo goed uit elkaar kon houden.

Ze twijfelde aan de hele operatie, maar wilde er niet aan toegeven. Ze moest schijt hebben, ze had niets te verliezen. Soms kon ze niet geloven dat Falk op haar voorstel was ingegaan en dan vroeg ze zich af op welke gronden hij dat had gedaan. Had hij zoveel vertrouwen in haar, terwijl ze zelf werkelijk nergens vaste grond voelde? Paniek kroop omhoog, want hij was met zijn bijna honderd jaar een kostbaarheid die ze moest koesteren. Bewaken, misschien zelfs, terwijl ze niets van hem wist. Hij was kunstenaar, had zijn vrouw verloren en had een soort van dochter. Wat hield hem bij elkaar? Ze vroeg hem naar Tyra, wat haar bezighield in het leven. Hij glimlachte, zei dat het net was of ze per ongeluk een jaar of twintig was gebleven, terwijl ze er toch ook al een halve eeuw op had zitten. Soms fladderde ze, maar meestal stoof ze alle kanten op, was eigenlijk voortdurend in razende vaart ergens naar op weg. Het had hem altijd verbaasd, omdat hij zelf zo stil was, zo langzaam, zo verzonken in een ogenblik. Misschien was Tyra ook permanent in dat ogenblik, maar dan in razende vaart, zei Lou. Kwam ze wel ooit ergens aan? Dat sowieso, zei hij, want wie kon er anders zijn dan in een moment, op weg. Was dat niet het grote mysterie van het leven en het raadsel van de tijd? Lou verontschuldigde zich voor haar nieuwsgierigheid. Die kwam voort uit haar eigen

twijfels. Ze was nooit daadwerkelijk aangekomen in de studentenkamer en had geen idee waarnaar ze op weg was en van ‘terug’ had ze geen flauwe notie meer. Daarom probeerde ze zich aan iedere willekeurige voorbijganger overeind te houden. En daar gebruikte ze haar aapje voor, glimlachte hij. Dat moest een goddelijke ingreep geweest zijn, vond Lou, want het kon alleen een god zijn die had opgemerkt hoezeer zij in nood was en die van bovenaf had gezien hoe eenvoudig het was dat aapje via het ringetje aan zijn capuchon te haken. Een mens kon zoiets niet verzinnen, dat moest hij toch wel met haar eens zijn, alhoewel ze nog niet helemaal kon doorgronden hoe hij haar zou kunnen redden. Hij schudde zijn hoofd en zei dat het vanuit zijn perspectief ook andersom kon zijn. Hij was al een leven lang aan het tekortschieten, vooral bij de vrouwen in zijn leven, zijn zusje, zijn vrouw, Tyra. Wie zei dat de godheid niet had ingegrepen om hem via Lou een spiegel voor te houden: wat gaat er om in een vrouwenhoofd. Werd het niet eens tijd om zich daadwerkelijk te verdiepen in een ander? Een vrouw, pfff, een vrouw, blies Lou, misschien was hij dan in de val gelopen, want een vrouw kon ze zichzelf toch niet noemen.

‘Je haar,’ vroeg hij, ‘heb je het afgeknipt omdat je je geen vrouw voelt?’

‘Eerder omdat ik niet wil dat het los over mijn schouders hangt, dat anderen dat zien, dat het los over mijn schouders hangt.’

‘Wat is dan het verschil met dat anderen nu zien hoe je stekels precies de vorm van je hoofd volgen, nauw aangesloten bij dat brein van jou?’

‘Dat voelt veiliger, omdat ik het zelf ben. Langer haar gaat alle kanten op en dan verlies ik het overzicht.’ Ze zag dat hij maar met moeite zijn lachen kon inhouden.

‘Voor wie ben je bang?’ vroeg hij.

‘Voor alles en iedereen, behalve voor de bijna honderdjarige die mij nu vragen stelt.’

‘Waarom niet voor mij?’

‘Je ziet er wel lief uit, omdat je uit perkament lijkt gesneden dat ieder moment uit elkaar kan vallen. Je kijkt niet naar mij alsof je iets van mij verwacht. Je wacht af, volgt, of wijst de weg, al naar gelang het zich voordoet. Daar kan ik onmogelijk bang voor zijn. Misschien ben ik wel het meest bang voor mezelf, mijn lichaam, als ik ophoud met denken. Misschien ben ik ook wel nooit helemaal aangekomen in mijn lichaam.’

Er glinsterde iets in zijn ogen, maar het waaide ook, en daarom wist ze niet of het van binnenuit kwam, of door

wat ze gezegd had. Ze stroomde, of waaide als een pluisje tegen hem aan, hechtte zich voor even. Geen idee had ze voor hoe lang.

‘Dat lichaam,’ zei hij, ‘dat lichaam doet me denken aan de halmen en de schaduw van het schilderij. Wat je zegt, over de angst en het niet aankomen in je lichaam. Ik denk dat ik het begrijp, maar alles vervliegt, terwijl ik erover nadenk. Laat me nadenken, laten we even stil zijn, misschien kan ik het terughalen.’

Lange tijd liepen ze langs een weg die slingerde tussen weilanden met hier en daar een huis. Ze kon zich niet voorstellen dat dit de weg was die ze moesten gaan. Hij was zo volstrekt willekeurig. De huizen waren niet mooi en zelfs niet van een betekenisvolle lelijkheid. Nergens zag ze een aanwijzing, werd ze bevestigd in dat ze de goede richting uit liepen. Hij begon steeds langzamer te lopen en ze maakte zich zorgen om hem, om wat ze zich op de hals gehaald hadden. Hij misschien ook, maar ze voelde zich verantwoordelijk.

Er was iets met het licht. Het verschoof, veranderde van kleur, dimde, wakkerde in haar een vage onrust aan. Wat als de avond aanbrak en zij hier nog steeds zouden

lopen, zouden stilstaan? Er was iets gruwelijk aan het kantelen en zij was degene die het tegen moest houden.

Bij een boerderij stopte hij. De geur sloeg haar op de adem.

‘Hier,’ zei hij.

‘Was het hier?’

‘Nee, maar ik ben hier eerder geweest. Hier liep ik langs.’ Hij kneep zijn ogen samen.

Achter de boerderij lagen enorme stallen. Die waren er toen nog niet, voor zover hij het zich kon herinneren, maar wat daar dan wel was?

‘Koeien, of niet?’ vroeg ze.

‘Die ruiken niet zo, het zijn varkens.’

‘Zullen we kijken?’

‘Bij de varkens bedoel je?’

‘Ja.’

‘In zulke stallen, daar wil je niet zijn.’

‘Maakt voor de liefde van de varkens toch niet uit?’

‘Liefde van de varkens?’

‘Ik houd wel van varkens, geloof ik.’

‘Dit zijn geen varkens voor de gezelligheid. Dit is vlees op grote schaal.’

‘Het blijven varkens.’

‘Dat wel, maar ik vermoed dat zelfs je hand er niet meer bij past in hun hok, mocht je ze willen aaïen.’

‘Ik ga ervoor, kom mee.’

Falk schudde zijn hoofd, maar liep toch met haar mee. Er was niemand te bekennen rondom de boerderij. Een eind verderop reed een tractor over het land.

‘Waar is iedereen?’

‘Eten misschien?’

‘Is het al zo laat?’

Falk schoof zijn mouw wat omhoog en knikte. ‘Zo laat is het al.’

‘Slaat het jou niet op de adem?’

Hij schudde zijn hoofd en tuitte zijn lippen.

De schuifdeur van de loods stond een beetje open. Ze konden er eenvoudig langs. Ze sloeg haar hand voor haar mond.

‘Je went eraan,’ fluisterde hij.

Ze schuifelde langs de hokken, die vol varkens zaten. Ze keek, maar had het gevoel dat ze niet begreep wat ze zag.

‘Hoe lang zouden ze hier blijven?’

‘Ze zijn op doorreis.’

‘Doorreis?’

‘Naar de slacht.’

‘Waarom doorreis?’

‘Hun leven is niets anders dan een doorreis naar de slacht. Daarvoor zijn ze geboren.’

‘Wie zegt dat? Wie zegt dat ze niet voor iets anders geboren zijn?’

Falk schudde zijn hoofd. ‘Deze varkens niet. Deze zijn gefokt voor het vlees. Ze dragen de dood in hun lijven.’

‘We kunnen ze loslaten?’

‘Ben je gek, we moeten hier geen problemen maken. Bovendien maakt dat niets uit. Ze kunnen niet ontsnappen aan ons systeem.’

‘Ons systeem?’

‘De industrie. Stel je voor als we ze hier los op het erf laten lopen. Deze beesten kunnen geen opstand beginnen. Ze weten niet beter dan dat ze hier voer krijgen. Als ze er al vandoor gaan, dan worden ze zo weer bijeengedreven.’

‘Het gaat om het idee. Dat de boer ziet dat ze zijn losgebroken.’

Falk haalde zijn schouders op.

‘Zullen we hier slapen?’ vroeg ze.

‘Hier? Hoe stel je je dat voor?’

‘Het is hier warm. Buiten niet en waar kunnen we anders slapen?’

‘De boer ziet ons hier al zitten.’

‘We kunnen ons hier makkelijk verstoppen. Kijk hoeveel plekken.’

Ze zag Falk twijfelen.

‘Je zou bijna weer naar mijn bed verlangen, of niet?’

‘Jouw bed, god, ja, jouw bed. Heb ik daar werkelijk in geslapen vannacht?’

‘Ja, wat bezielde jou! Daar probeer ik de hele dag al achter te komen.’

Ze trok hem mee naar een ruimte achter een tussenschot, een soort opslag voor rommel. Er lag stro op de grond en een kapotte voerbak.

‘Ik zou toch zweren dat we Jozef en Maria zijn,’ fluisterde Falk, ‘ik mis alleen de ezel nog.’

‘Dan hoef ik me gelukkig alleen te verbergen voor God, als ik kinderloos wil blijven.’

‘Wil je geen kinderen?’

‘Dan toch in elk geval niet eentje die aan het kruis eindigt.’

‘Wees niet bevreesd. God is ver te zoeken in de bio-industrie.’

‘De ark van Noach zou bezwijken onder deze hoeveelheid varkens. Alle andere soorten zouden uitsterven. Wil je wat brood, trouwens?’ Ze begon haar rugzak open te maken.

Hij schudde zijn hoofd. ‘Neem jij maar.’

‘Ik heb voor ons alle twee.’

Voordat het donker werd, zocht Lou tussen de spullen in de opslag. Ze vond een paardendecken met vieze bruine vlekken die naar olie roken en een fleecetrui in maat XXL.

Ze veegde het stro wat bij elkaar om het liggen wat comfortabeler te maken, maar alsnog voelden ze het harde beton erdoorheen.

‘Dit is niet te doen,’ fluisterde ze, ‘sorry.’

‘Ik ben wel wat gewend.’

‘Toch niet dit.’

‘Ach.’

De schemer ging over in een benauwend duister. Er bleef een vaag groen schijnsel over aan de rand van de loods. Een lichtbak met ‘nooduitgang’ erop. De varkens bonkten met hun lijven tegen de hekken en dunne wanden van de hokken. Het gesnuif en geknor vulden onophoudelijk de ruimte. Ze vroeg zich af of de stank in haar kleren was getrokken, of zo sterk in haar neus zat dat ze daardoorheen haar kleren niet meer kon ruiken. Toch bleef ze proberen door haar neus te ademen, omdat ze zeker wist dat ze de filter van neushaartjes nodig had om de lucht voor haar longen enigszins te zuiveren.

‘Lou?’
‘Ja?’
‘Ik denk dat ik me lelijk vergist heb.’
‘Waarin?’
‘De halmen.’
‘Hoe bedoel je?’
‘Ze zijn hier niet.’
‘Nee, dat begrijp ik ook wel.’
‘Nee, helemaal niet hier.’
‘Maar toch wel verderop?’
‘Nee, ook niet.’
‘Aan de rand van de stad toch?’
‘Het was niet hier.’
‘Hoe weet je dat ineens?’
‘Toen we hier bij de boerderij stonden, had ik al zo’n vermoeden.’
‘Van wat?’
‘Van dat ik mij vergist had. Het was op een eiland.’
‘Maar dit is toch geen ...’
‘Nee.’
‘Maar hoe kun je dan gedacht hebben dat...’
‘Ik heb hier gewoond, een eind verderop. Dat wel, maar die halmen, dat was op een eiland. In mijn hoofd. Ineens

herinnerde ik het me weer. Daar was Baran ook. Hij was hier, maar ook op het eiland.'

'Baran?'

'Een jongen uit Turkije.'

Baran had wekenlang gereisd en was via allerlei omwegen hier beland, zei Falk. Het was vlak na de oorlog. Baran zocht werk. Hij was gevlucht voor zijn familie, maar meer nog voor zichzelf. Falk woonde destijds in een woongroep met allemaal kunstenaars, op een oude boerderij buiten de stad, hier vlakbij. Ze probeerden zelfvoorzienend te zijn, hadden een moestuin, wat kippen en een koe. Wat ooit stallen waren geweest, hadden ze omgebouwd tot enorm atelier waar de kunstenaars vrij hun gang konden gaan. Baran was daar aan komen lopen en ze hadden hem opgenomen in het gezelschap. Ze waren vooral allemaal met zichzelf bezig, vroegen niets aan elkaar, maar aten en sliepen samen onder één dak. Baran was dichter. Hij schreef poëzie in het Turks. Soms droeg hij voor. De andere kunstenaars vroegen erom, ook al konden ze er niets van verstaan. Het klonk mooi, vanwege de vreemde klanken, maar ook door zijn stem. Baran had een geweldige stem.

Lou was in slaap gevallen. De harde grond nam ze mee in haar dromen. Alles deed pijn. Haar schouders, haar rug, nek en ook haar hoofd, haar keel. De stank was verstikkend en na een paar uur werd ze zwetend wakker. In het vage schijnsel zag ze dat Falk overeind zat.

‘Slaap je niet?’

‘Met geen mogelijkheid,’ fluisterde hij.

‘Hoe komt dat?’

‘Er komt iets boven wat ik niet wil vergeten. Ik heb het vaker in de nacht. Dan is ’s morgens alles weg. Nu moet ik wakker blijven.’

‘Heeft het met Baran te maken?’

In het flauwe schijnsel zag ze hoe hij zijn hoofd in zijn handen verborg. Een gesmoord snuiven klonk dichterbij dan dat van de varkens.

‘Gaat het wel?’ Lou schoof wat dichtertegen hem aan, sloeg haar arm om hem heen. Heel even stelde ze zich voor dat ze varkens werden, zij aan zij in een hok. Hij rook ook naar varken, net als haar eigen handen en mouw.

‘Schweine,’ fluisterde hij, alsof hij hetzelfde dacht.

‘Wij zullen nooit varkens zijn, Falk, ook al ruiken we ernaar.’

‘Dat schreeuwen. Het is er allemaal nog in mijn hoofd. Alles door elkaar heen, door de tijd, door de ruimte. Als ik het loslaat, verlies ik ook Dassa.’

Zijn lijf schokte, snoof, snikte. Haar arm was te klein en te dun om het tot bedaren te brengen. De oorlog, dacht ze, het moest de oorlog zijn, en ze had geen idee hoe ze hier tussen de varkens vrede kon brengen.

‘Vertel mij over Dassa, Falk, dan help ik je haar morgen en alle dagen daarna herinneren.’

Hij greep in het donker naar haar hand, haar hoofd. Hij legde zijn hand tegen haar wang.

‘Dassa droeg een wollen jurk met gaatjes langs de rand. Ze had een koffertje van karton van onze oma gekregen. Zelf kon ze het niet openkrijgen, omdat de sluiting klemde. Dan kwam ze bij mij. Met dat koffertje liep ze weg, haar dunne beentjes in een maillot, de leren veter-schoentjes op de straatstenen.’

‘Dassa had een gebreide jurk met gaatjes langs de rand,’ fluisterde ze.

‘Geen gebreide jurk, een wollen jurk, dat is wat anders.’

‘Een wollen jurk met gaatjes langs de rand. Een koffertje van karton had ze van jullie oma. Alleen jij kon het voor haar openmaken, omdat de sluiting klemde. Ze liep met haar dunne beentjes in een maillot weg over de

straatstenen, met dat koffertje, op leren schoenen met veters.’

Ze werd wakker van een zacht gevloek. Falk zat over-eind naast haar, zichtbaar aangedaan. Hij keek naar de grote natte plek tussen zijn benen. Toen ze langzaam overeind kwam, bromde hij dat ze niets hoefde te zeggen, maar ze zei dwars door hem heen dat het niet boeide, dat ze alleen maar varkens rook, maar dat de broek vast wel zou drogen. Ze haalde wat brood uit de rugzak en vroeg hoe laat het was.

Hij wees haar de kant van de bomen. Ergens daarachter lag de boerderij waar hij met de andere kunstenaars had gewoond. Eenmaal bij de bomen begon hij te twijfelen. Misschien waren het niet deze bomen, maar andere. Dit waren populieren. Die waren nog niet zo oud. Hij keek rond. Maar de boerderij met de varkens had hij herkend, zei ze, dan moest het toch hier ergens in de buurt zijn. Ze konden het ook aan iemand vragen, stelde ze voor, maar toen ze naar Falk keek, besepte ze dat hij uit een andere tijd kwam. Niemand hier was zo oud. De boer bij wie ze overnacht hadden, was een jonge kerel. Ze zagen hem door het raam, toen ze samen de varkens-loods hadden verlaten en de boerderij passeerden. Ze

waren blij dat hij met de rug naar het raam stond. De bovenkant van zijn overall hing nog los over zijn heupen. Het was alsof ze personages waren uit een film. Ze vroeg zich af wat het plot was en of het verhaal een goed einde had. De regisseur had moeten inbreken, de boer door elkaar moeten schudden. Zeg, sta daar niet te slapen. Je moet naar buiten komen, de confrontatie aangaan met Falk en Lou. Nu was het moment voorbij, waren ze het erf al af geschuifeld, een of andere duistere plotwending in gekukeld van een mislukte film, eentje die je per ongeluk had gevonden in een kartonnen doos op zolder, met een vershoten dvd-hoes, in de nalatenschap van iemand die geen spullen weg kon gooien. Ze vroeg of hij misschien in een andere stad had gewoond. Hij kneep zijn ogen samen en vroeg of ze dacht dat hij gek was. Hij had hier gewoond, samen met de andere kunstenaars. Niet bij deze rij bomen, maar bij een andere rij, die hier vast nog te vinden moest zijn. Ze keken om zich heen, maar zagen niets wat erop leek. Falk liep tussen de bomen door, steeds verder bij haar vandaan, tot hij een klein figuurtje was aan de andere kant van de bomen. Hij wenkte haar. Ze liep zijn richting uit en omdat hij bleef zwaaien, begon ze te rennen. De oude bomen waren gekapt, hijgde hij. Hij wees naar de stobben tussen de populieren. Ze moesten hier jaren

geleden nieuwe bomen hebben geplant. Misschien waren de oude ziek geworden. Maar dat was nog niet alles wat hij had ontdekt. Hij wees naar een enorme stenen uil in het gras, begroeid met een dikke laag mos. De uil leek meer op een driedimensionale kindertekening dan op een echte uil. Op een paar plekken waar geen mos zat, zag ze letters die in de steen waren gegraveerd. Het was een monument, zei hij, voor de joodse familie die op een van de boerderijen ondergedoken had gezeten en vlak voor het einde van de oorlog toch nog verraden was. De jonge kunstenaars hadden samen een uil uit steen gehouwen naar een tekening die op het onderduikadres was gevonden van het jongste kind van het gezin. Het jongetje had een blok vol vogeltekeningen nagelaten. Met het handschrift van een ouder iemand waren ze gedateerd, waarschijnlijk de vader of moeder. De laatste tekening was de uil. Falks ogen waren volgelopen. Hij keek strak voor zich uit naar de verte, waar aan de horizon twee boerderijen te zien waren.

Lou kwam naast hem staan. ‘Dassa,’ zei ze, ‘had een jurkje van wol met gaatjes aan de rand, een maillot en leren veterschoenen. Ze had een koffertje van karton van jullie oma gekregen. De sluiting klemde en daarom kwam ze altijd bij jou om hem open te maken. Met dat koffertje liep ze weg, over de straatstenen.’

halmen dacht ze midden in beweging een eiland vinden
achter je ogen de ander denken in een ruimte omringd
door stilte samenvallen in tijd zijn is leven ruizen wui-
ven de halmen in de wind hier een wonder van wiegen
schommelen de stelen buigen veren raken de ander hui-
len en zien water in het hart zelfs met gesloten ogen de
golven deel uitmaken van hetzelfde komen en gaan de
wind zucht de zon een schaduw werpt in halmen uiteen-
valt in stilstaan en dansen zwaluwen in de wind slaan
vleugels uit in dromen dragen hoop klapwieken herin-
neringen in een verte dacht hij hier een echo in halmen
het hoge gras licht leent van de zon schaduwen van vo-
gels in de stilte hemelt een engelwortel aarde raakt
vangt tranen weemoed in liefde troost mist in de morgen
draait het hart naar het licht van de ander warmte vangt
in haar handen houdt van stralen van glans van schitte-
ring in druppels zingen kringen in het water tussen hal-
men door dacht ze even aan slingers aan luchtballonnen
aan de horizon viere dacht hij eeuwen inademen is zo-
wel duister als licht een engel met een hart van halmen

Falk keek haar aan. Zijn mond stond een beetje open. Hij greep haar hand. ‘Vannacht,’ zei hij, ‘vannacht was ze er ineens. Zo klein. Ik was vergeten dat ze ooit zo klein was. Jij, je hebt haar onthouden, precies zoals ik haar in mijn hoofd had.’ Hij trok zijn hand uit die van haar en knikte ernstig, zonder iets te zeggen.

Hij deed een paar stappen weg van de stenen uil en wees. Het kunstenaarshuis was gesloopt, zei hij. Hij liep een eindje verder, waar inderdaad tussen het hoge gras nog de fundering te zien was van een oude boerderij. Die was in die tijd al oud en vervallen geweest. Een onbewoonbaar bouwval misschien zelfs, maar de jongeren waren niet zo kritisch en hadden er het beste van gemaakt. Er was geen stromend water en buiten de boerderij was een kakdoos. De enorme ruimte van de stallen was ideaal als atelier. Er was genoeg ruimte voor iedereen. Er liep een traan over Falks wang. Ze voelde teleurstelling, omdat ze had gehoopt dat ze in de stallen

had kunnen lopen waar hij zijn eerste schilderijen had gemaakt.

‘Wat herinner je je nog van hier?’

‘Wolken, grasland.’

‘Is dat wat je schilderde?’

‘Ik schilderde hoofdzakelijk deuren en ramen. Lege interieurs, uitsneden ervan. Een blik om de hoek, een smalle strook kamer.’

‘Waarom?’

‘Geen idee. Nu denk ik dat ik niet per se deuren en ramen schilderde, maar iets wat zich daartussen of daarachter openbaarde.’

‘Halmen?’

‘Die halmen hebben niets met die deuren en ramen te maken.’

‘Behalve dat ze door jou zijn geschilderd. Wie zegt dat er geen mysterieuze verbinding tussen bestaat?’

‘Het was een andere ruimte. Totaal anders.’

‘Hoe kan het dat je je de wolken herinnert en ook het grasland, maar dat dat niet is wat je schilderde?’

‘Waarom zou dat niet kunnen?’

‘Je schildert toch wat je bezighoudt? En is het niet zo dat je je ook herinnert wat je heeft beziggehouden?’

‘Ik leefde voornamelijk buiten. Dat is wat ik mij herinner. Maar ik schilderde binnen.’

Ze liep langs de fundering van de boerderij, zocht tussen het gras naar de sporen en stelde zich de kunstenaars voor, de jonge Falk in het grasland en binnen met zijn schilderijen. Het lukte niet. Ze wist niet hoe ze zich hem moest voorstellen, hem in haar voorstelling jonger kon maken. Zijn gezicht bleef van perkament en zijn haar wilde geen andere kleur aannemen dan het wit van nu. Ze liep van hem weg langs denkbeeldige ruimtes, bedacht dat buiten nu ook binnen was, het gras was overal dwars doorheen gegroeid aan weerszijden van de buitenmuren van toen.

‘Alle neuzen, oren, ogen en haren van Dassa zijn met de grond gelijk gemaakt. Waar zou het puin van de boerderij terechtgekomen zijn?’

‘Was Dassa ook hier tussen de kunstenaars?’

‘Ja.’

‘Leefde ze dan nog?’

‘Waarom zou ze niet hebben geleefd?’

‘Vannacht zag je haar weglopen met het wollen jurkje en het koffertje. Het jurkje met de gaatjes aan de rand.’

‘Ja, en?’

‘Ik dacht dat het de laatste keer was dat je haar had gezien.’

‘Welnee, maar dat beeld van haar wilde ik vasthouden. Dat kleine meisje met dat koffertje. Zo onschuldig. Ook ik die naar haar keek, ik voelde me weer kind. Ze was zo in mij naar boven gekomen, middenin de nacht. Ik wist niet dat ik dat beeld nog ergens in mijn hoofd had.’

‘Was Dassa ook een van de kunstenaars?’

Hij knikte.

‘Wat schilderde ze?’

‘Tekende. Portretten in houtskool.’

‘Mooi. Lijkt me.’

‘Onwaarschijnlijk mooi. De portretten waren altijd groter dan het papier. Je moest ze verder denken. In het begin tekende ze op de muur verder. Als ze klaar was, trok ze de portretten van de muur en waren het ineens uitsneden geworden. Jarenlang zag je nog stukjes van haar portretten op de muur. Een hals, haren, een oor, een oog. Die zijn nu allemaal verdwenen.’

Ze vroeg of hij zou hebben aangebeld, als de boerderij er nog had gestaan. Het had geen zin om daarover na te denken als alles weg was, vond hij. Waar zou hij hebben moeten aanbellen? Destijds was er niet eens een bel. Hoe kon hij daar antwoord op geven? Je keek toch altijd

eerst, voordat je aanbelde. Nu viel er niets te kijken. Alles was weg. Ze moest lachen, omdat hij dan kennelijk op een andere manier keek dan zij, voordat hij aanbelde. Hij had haar namelijk willen tegenhouden om aan te bellen bij het huis van de man met het kind. Je moest niet zomaar bij vreemden aanbellen als het niet nodig was, vond hij, en misschien had hij zich ook een beetje geschaamd. Voor zijn ouderdom, voor het feit dat hij moest uitrusten, dat hij daar niet eerder over had nagedacht, voordat hij de tocht met haar had ondernomen. Misschien vroeg hij ook niet zo graag om hulp? Hij had geleerd zijn eigen problemen op te lossen. Ze haalde haar schouders op en zei dat ze toch vooral schijt moesten hebben.

Nu moesten ze vooral gaan, zei hij, er was niets meer om voor te blijven, behalve een fundering dan. En een monument, zei ze. En een monument, zei hij.

Ze vroeg niet waarom hij verder liep, in plaats van terug. Misschien wilde hij toch nog iets onderzoeken, kijken of er nog meer over was van zijn herinneringen. Ze was gewend aan het gewicht van zijn arm, ook aan de lichte sturing, de zachte druk tegen haar arm, de knik van zijn hoofd. Hoeveel mensen hadden zo intensief aan zijn arm gelopen in zijn leven? Ze hadden samen inmid-

dels al uren armtijd bij elkaar gespaard. Hoeveel mensen uit zijn leven had ze daarin al ingehaald? Sommige mensen waren heel belangrijk in je leven, maar liepen eigenlijk nooit aan je arm.

Bij een verlaten weg bleven ze staan. Er was een bushalte. Over het bord met de tijden was een geplastificeerd stuk papier geplakt waarop stond dat de halte was komen te vervallen.

‘We gaan liften, Falk,’ zei Lou, ‘anders gaan we hier niet weggkomen. Of had je hier soms willen blijven?’

De wind vormde een vraagteken van zijn dunne witte haar. Daarna werd het, omdat hij zijn hoofd draaide, heel even een zwaan, tot het vervolgens plat op zijn schedel neerstreek. Zijn ogen traanden en hij hield zijn kaken strak op elkaar. Heel even moest ze aan origami denken, vanwege de zwaan, die misschien geen zwaan was geweest maar een kraanvogel.

‘Het doek heb ik hier geschilderd, in dit platte grasland, in de stallen van die oude boerderij, maar de halmen waren op het eiland.’

‘Over welk eiland heb je het toch steeds? Er is hier toch geen eiland in de buurt?’

Hij wees naar zijn hoofd, haalde zijn schouders op, bromde iets wat leek op dat hij het ook niet wist, wat

vervloog in de wind, omdat hij zijn hoofd weer wegdraaide. Daarna klopte hij op zijn borst, links, waarachter zijn hart vermoedelijk schuilging. De vragen hoopen zich op. Ze voelde het stuwen in haar mond, het vormen van letters, en dan het wegebben ervan, omdat ze niet wist waar ze moest beginnen. Haar vader had ooit gezegd dat het de kunst was de juiste vragen te stellen om iets te openbaren in de ander, misschien zelfs in jezelf. Haar vader beheerste als journalist de kunst van het vragenstellen. Hij zou er alles aan doen om iets in de ander bloot te leggen. Maar, dacht ze, met vragen kon je net zo eenvoudig iets bedekken, voorgoed zelfs. Misschien was dat anti-kunst? Daar had ze haar vader nooit over gehoord. Het was haar niet helemaal duidelijk welke van de twee haar vader precies hanteerde als het vragen aan zijn dochter betrof. *Waarom kies je niet gewoon iets wat je zelf interessant vindt?* Dan begon het bij haar te sneeuwen. Eerst een paar kleine vlokken, dwarrelend. *Ja, waarom niet gewoon?* Dan zocht ze in zichzelf tussen de dunne vlokken naar wat gewoon was, vanzelfsprekend, zo vanzelfsprekend dat je er geen moeite voor hoefde te doen, zoals de witte sneeuw niet anders kon dan dwarrelen. Ze kon het gewoon niet vinden. Aan alles kleefde twijfel, de andere kant, het tegendeel, net zo klaarblijkelijk als de rest en net zo bezwaarlijk ook. Als

het al steviger begon te sneeuwen, probeerde ze de andere zoektocht, naar wat ze interessant vond, maar ze had geen idee waar ze dat ergens kon vinden. Soms lichtte iets op, flonkerend, aantrekkelijk, maar als ze het wilde oprapen om wat nader te bestuderen, verloor het alle glans en kon ze zelfs niet meer begrijpen waarom ze het in haar handen had genomen. Na verloop van tijd lag er een dik pak sneeuw tussen haar vader en haarzelf in. Hij keek haar nog vragend aan, welwillend, omdat hij haar best wat tijd gunde, maar hoe langer ze wachtte, hoe dichter het pak sneeuw werd. Zelfs als ze haar mond opende voor de aanzet tot een antwoord, hapte ze sneeuw. Ze hoopte dat haar vader iets in haar zou openbaren, eindelijk licht en luchtig vanzelfsprekend gewoon een antwoord waarmee ze verder kon, maar hij bleef daar zitten kijken zonder ergens een sneeuwschuiver vandaan te halen. Ze schaamde zich voor het dikke witte pak dat ze had laten groeien, terwijl het helemaal niet nodig was, probeerde het te negeren om haar vader niet teleur te stellen, want hij wist niet beter dan dat hij altijd alles in iedereen kon openbaren. Dan toch zeker ook in zijn eigen dochter! *Ja, dat is ook zo*, antwoordde ze dan maar, stond op en liep weg, glibberend en koud.

‘Heb je een eiland in je hoofd, in je hart?’ vroeg ze.

Hij draaide zich naar haar om, opende en sloot daarna weer zijn mond. Ze was bang voor de sneeuw die zich zou ophopen, als ze hier stil zou blijven staan en niets ondernam.

‘Of hád je een eiland in je hoofd, in je hart, toen je het schilderij maakte?’

Zijn gezicht betrok en ze was bang dat ze de verkeerde vragen had gesteld, maar ze volgde zijn blik naar beneden, zijn broek, die opnieuw donkere plekken had gekregen. Hij schudde zijn hoofd vol tranen. Ze vroeg zich af of dit was hoe incontinentie zich aandiende, of je spieren van het ene moment op het andere verslapten en je dan midden op de dag overvallen werd en je daarna voortaan altijd een luier om moest om dat te verbergen, of dat het niet per se voorgoed was, dat het ook maar af en toe kon zijn dat je de boel liet lopen. En hoe dat dan bij hem zat, of dit de eerste keer was, vannacht in de stal en nu, of dit vooral kwam doordat ze hem uit zijn vertrouwde omgeving had getrokken, door de emoties die hem overmanden en hij niet overal tegelijk zijn aandacht bij kon houden, of dat dit anders ook bij hem thuis zou zijn gebeurd, dat zijn spieren gewoon van de ene op de andere dag dienst weigerden. Ze was boos dat zoiets onbenulligs hun gesprek over iets wezenlijks kwam verstoren.

Hij stond daar maar, met zijn ogen vol tranen, witte haar dat steeds weer een andere vorm aannam en zijn nat geplaste broek. En zij stond daar maar bij te kijken, als een gans, maar dan wel eentje die vanbinnen een beetje aan het sterven was.

‘Falk,’ begon ze, ‘oké, je hebt in je broek geplast, maar daar gaat het nu even niet om. Het gaat om het schilderij. Om de halmen. Om het eiland in je hoofd.’ Of je hart, dacht ze erbij.

Hij schudde zijn hoofd, veegde met zijn handen over zijn ogen. De witte huid met kleine en grotere lichtbruine vlekken stond strak om het netwerk van blauwe aderen. Sproeten, dacht ze, sproeten of ouderdomsvlekken. ‘Wie zegt dat het niet gewoon om het plassen gaat, Lou, het lichaam dat gewoon doet waar het zin in heeft?’

Een gevoel van grote teleurstelling overviel haar. Hij stond daar als een zielige, oude man in de wind. Ze zocht in zijn gestalte naar de kunstenaar die ze terug zou voeren naar zijn verloren meesterwerk. Ze moest naar huis, *gewoon* naar huis, dacht ze. Deze oude man had niets met haar te maken. Ze moest weg hier, maar ze zou hem eerst fatsoenlijk thuisbrengen.

‘Misschien heb ik wel met Baran gekust, zoals ik hier in mijn broek sta te plassen.’

Ze probeerde terug te halen wie Baran was, hij had het verteld, 's nachts, het was de dichter die uit Turkije was aan komen lopen, maar ze vroeg zich vooral af waarom hij haar dit nu vertelde, of het een ontboezeming was, iets wat blootgelegd moest worden. Ze probeerde in de huid van haar vader te kruipen, die nu de juiste vragen zou stellen, die altijd wist waar hij die vandaan moest halen, die altijd wist wat goed was, terwijl zij helemaal geen idee had.

‘Ja, je kunt je er niets bij voorstellen, deze oude man, Lou, maar hij heeft Baran gekust en nog veel meer dan dat. Driekwarteeuw geleden, een paar honderd meter hiervandaan.’ Hij knikte in de richting waar ze net vandaan waren gekomen.

Ze probeerde te ontrafelen wat hij haar precies wilde zeggen, of hij daadwerkelijk dacht dat zij zich geen voorstelling kon maken van Falk die een man had gekust, of hij werkelijk dacht dat dit voor haar een probleem zou zijn, of dat er nog iets anders achter zat, wat meer te maken had met het schilderij waarnaar ze op zoek waren. Alles in haar gezicht was aangespannen om het juiste woord te vinden. Gedachten zochten haar mond, maar dreven weer terug, mengden zich met andere die tegemoet stroomden.

‘De halmen met daarin de schaduw van Baran. Het water golfde tussen zijn ribben door,’ zei hij hees.

Was de dichter dood, dacht ze, had hij hem verloren en daarom geschilderd?

‘Hij stond naast mij,’ zei hij, ‘zijn schaduw viel half in de halmen en half in het water, waardoor de schaduw een skelet leek en we even samen de dood in keken.’

Hoe kon dat, dacht ze, als de halmen zich alleen in zijn hoofd bevonden? Hier in de verre omtrek waren geen halmen te vinden. Alles was vlak, weliswaar grasland, maar geen halmen. Waar was het water waarover hij sprak?

‘Hij was er niet bij,’ zei hij, ‘dat is het vreemde. Hij was er niet bij, terwijl ik toch zijn schaduw zag. In je hoofd kan dat. Daar kun je een wereld bouwen waarin de ander is. Nee, niet waarin de ander is, maar waarin je de ander kunt denken. Zoals je zou willen dat hij is. Begrijp je?’ Haar ogen prikten. Ze wilde haar hoofd schudden, want begrijpen deed ze het niet, maar het liefst wilde ze zelf verdwijnen en toch blijven om zijn verhaal te horen, zonder dat ze in de weg zou staan.

‘Als hij ooit daadwerkelijk in mijn hoofd had kunnen zijn, kunnen kijken, kunnen voelen,’ zei hij, ‘dan was alles misschien anders gelopen.’

Ze vroeg zich af of ook het kussen misschien alleen in zijn hoofd had bestaan, maar als ze die vraag zou stellen, dan zou ze iets kapot laten vallen, waarvan ze niet eens wist of het ooit heel was geweest. Hoe was het mogelijk dat ze alleen vragen kon bedenken die ze in elk geval niet moest stellen?

‘Hij was niet voor niets gevlucht,’ zei hij, ‘maar hij kwam zichzelf hier, duizenden kilometers verderop, gewoon weer tegen. Zijn vlucht was nog lang niet voorbij. Die van mij ook niet. Ik denk dat ik dat op de trap pas inzag, toen ik de schaduw van de halmen zag bewegen op de muur. Dat ik mijn hele leven alleen maar gevlucht heb.’

Ze vroeg zich af waar Baran was. Het kon bijna niet anders dan dat hij dood zou zijn, want bijna niemand bereikte de honderd, maar ook dat kon ze onmogelijk vragen zonder dat ze Baran de dood in zou jagen, terwijl hij hier net in Falks herinnering zo kwetsbaar tot leven was gekomen.

Ineens begon hij te lachen. Eerst klonk het als een snik, maar daarna zag ze hoe hij hikte en hoorde hoe hij hardop begon te lachen. De zenuwen, dacht ze. Lachen was een uiting van ongemak.

‘Hoe dacht je, Lou, dat we hier met liften weg konden komen? Hoeveel auto’s zijn ons hier in de tussentijd al gepasseerd?’

‘Net zoveel als lijnbussen, schat ik zo in?’

Ze waren op een kruising beland van een verharde weg en een zandpad. Hij had haar meegetrokken, zij had hem vastgehouden. De natte broek waaide droog. Ze wist niet hoeveel kou hem dat had opgeleverd, nadat het waarschijnlijk eerst warm had gevoeld. Ze dacht aan de varkens die nacht en dat hij ze *Schweine* had genoemd, dat hij een wandelende wereld was, naast haar, die hij langzaam, uur voor uur, dag voor dag, week voor week, maand voor maand, jaren achtereen had opgebouwd. Hij had de oorlog nog meegemaakt. Over welke *Schweine* had hij het gehad? Ze was bang voor de antwoorden, bang dat ze zijn verhalen automatisch in hokjes zou duwen waar ze niet in pasten, omdat haar hokjes nog maar net twintig jaar oud waren. Ze had geen idee hoe ze bij zijn leven moest komen, terwijl ze naast hem liep en hem stevig vasthield, zo zelfs deel uitmaakte van een stukje leven, een laatste restje waarschijnlijk.

‘Ben je er al achter waar het schilderij is gebleven?’

Ze vroeg zich af of hij de vraag wel gehoord had, want hij antwoordde niet en liet ook uit niets blijken dat hij

hem gehoord had. Achter hen klonk de zware motor van een tractor. Eerst in de verte, dan steeds dichterbij. Ze deed haar best om niet om te kijken, omdat ook hij niet omkeek. Ze wilde hun langzame vooruitgang niet verstoren, tot ze bedacht dat zijn gehoor misschien niet meer zo goed was. Toch bleef ze vooruitkijken, tot ze zeker wist dat hij de tractor hoorde, omdat hij haar lichtjes richting de berm duwde. Tegelijk keken ze op, toen de tractor passeerde. Ze herkende de jonge boer bij wie ze in de loods hadden overnacht. Een eindje verderop stond hij stil. De boer liep naar hen toe.

‘Kan ik jullie helpen? Ik zag jullie vanmorgen ook langs mijn erf. Zoeken jullie misschien iets?’

‘Waar ga je heen?’ vroeg ze, ‘kunnen we een stukje meerijden?’

‘Op de trekker, bedoel je?’

‘Misschien toch niet zo’n goed idee?’ Ze keek naar Falk.

‘Het kan, zal ik jullie naar het dorp rijden? Misschien geen comfortabele zit, maar beter dan dat hele stuk lopen.’

‘Graag dan.’

Ze zag hoe de boer naar Falks broek keek en Falk daarop zijn schouders rechtte. Samen hielpen ze hem omhoog. Hij zat tussen de boer en haar in. De boer glim-

lachte toen hij de motor startte. Ze klemde haar lippen op elkaar om niet ook te lachen. Niet uit ongemak, maar uit een mengsel van ongeloof en trots dat zij hier zo hoog op een voertuig zat waar ze nog nooit eerder op had gezeten. Ze probeerde zich te concentreren op de ernst ervan. Falk zocht even, pakte toen haar hand. Ze gingen trouwen, dacht ze, dit was de eerste aanzet tot een levenslang huwelijk. Ze sloot haar ogen en knikte. Hij kon toch niet in haar hoofd kijken, ook al kneep hij zachtjes in haar hand en deed ook hij net of ze een stil verbond hadden.

Zelfs langs de sloten aan weerszijden van de smalle weg waren geen halmen te vinden. Waar had hij driekwart-eeuw geleden de halmen vandaan gehaald en waarom? Dat kon ze hem niet vragen, omdat de tractor te veel lawaai maakte. Bovendien hing haar vorige vraag nog in de lucht, waarvan ze niet eens wist of hij wel aangekomen was. Ze kon zich niet voorstellen dat haar vader ooit meerdere vragen achter elkaar had gesteld, zonder de antwoorden daartussen af te wachten. Het ging immers om doorvragen op de antwoorden. Losse vragen stellen was een gebrek aan ervaring. Het best waren de vragen die voortkwamen uit wat al gezegd was.

Een dorp binnenrijden op een tractor, dacht ze, terwijl ze haar ogen strak op de weg bleef houden. Het deed haar denken aan een bloemencorso, een processie, die ze nooit in het echt had gezien, alleen op televisie. Met lichte verbazing had ze altijd naar de deelnemers gekeken en zich afgevraagd of ze gedwongen waren er zo potsierlijk bij te lopen, terwijl alle ogen op hen gericht waren. Nu was er bijna niemand die opkeek, hooguit een paar die daarna gauw aan de kant sprongen. Een enkeling stak zijn hand op. Naar de boer, die waarschijnlijk een bekende was. Hij stopte en vroeg of hij ze verder nog ergens mee kon helpen.

‘Geld,’ zei Lou, voordat ze de twijfel had toegelaten. Ze negeerde de mond van de boer, die langzaam openviel. ‘We hebben niets bij ons, omdat ik sowieso niets heb en hij per ongeluk zijn portemonnee thuis heeft laten liggen. Ik heb mijn OV-kaart, maar daar kan ik alleen zelf mee reizen. Hij heeft op weg hierheen eigenlijk al zwartgereden. We schrijven het over, zodra we thuis zijn. We kunnen onze namen en adressen geven?’

De boer greep in zijn borstzak en haalde er een pakje shag uit. In alle rust draaide hij er een, stak hem in zijn mond. Daarna zocht hij een aansteker. Lou keek naar zijn borst die langzaam op en neer ging.

‘We hebben vannacht bij de varkens geslapen, bij jou in de loods,’ zei ze, ‘je hebt ons naar het dorp gebracht, we zijn je al veel verschuldigd.’

Hij vroeg wat ze bezielde. Ze zei dat ze iets uit het verleden zochten, maar dat het nog niet zo eenvoudig bleek, omdat in driekwarteeuw de wereld niet meer hetzelfde was, dat er kunstenaars hadden gewoond op een oude boerderij in de buurt, dat Falk een van die kunstenaars was. De boer keek vol ongeloof naar Falk, vroeg of ze het over de Zwaluwhoeve hadden. Falk knikte, stamelde dat hij uit zichzelf nooit meer op de naam zou zijn gekomen. Grietje Waterdrinker was zijn grootmoeder, zei de boer. In zijn boerderij hing een klein portret in houtskool van Grietje, getekend door Hadassa Ruudt. Falk schoot vol. Zijn zusje, zei Lou. De boer knikte, vroeg of ze het wilden zien. Falk schudde zijn hoofd, zei dat hij nog precies wist hoe het eruitzag.

Terwijl de boer langzaam rook uitblies, trok hij uit zijn kontzak een portefeuille en haalde er twee briefjes uit.

‘Hier,’ zei hij, ‘kom veilig thuis, maar drink eerst nog wat in het dorp hier. Als mijn grootmoeder nog had geleefd, had ik je hoe dan ook mee naar huis moeten nemen. Waarschijnlijk was je dan voorlopig niet meer thuisgekomen.’

Ze wachtte tot de boer weer uit zicht was, omdat ze niets wilde drinken in het dorp. Ze hadden het geld nodig, vond ze, meer dan dat Falk dat vond. Ze zouden nu toch naar huis gaan, zei hij, wat hadden ze nog nodig? Ze schudde haar hoofd. Dat wilde ze niet. Eerst zou ze het schilderij vinden. Dat was onmogelijk, zei hij, want Grietje Waterdrinker had het gekocht.

Ze was verbijsterd. ‘Grietje Waterdrinker? En daar kom je nu mee? Daar komen we net vandaan!’

‘Als hij het nog in zijn bezit had, zou hij het hebben gezegd.’

‘We gaan terug, Falk. Hij weet vast waar het gebleven is. Waarom heb je het hem niet gevraagd?’

‘Het schoot me daarnet pas te binnen, precies toen je zei dat je eerst het schilderij nog terug wilde vinden.’

‘Jij blijft anders hier, dan ren ik terug.’

‘Als jij teruggaat, gaan we samen.’

Lou sprong half voor een langzaam rijdende auto. De bestuurder wees naar zijn voorhoofd, maar ze gebaarde dat hij zijn raampje moest laten zakken.

‘Ben je levensmoe of zo?’

‘Ook, maar ik wilde vragen of je ons misschien even naar de varkensboerderij verderop kunt brengen. Hij loopt niet meer zo makkelijk.’ Ze wees naar Falk.

‘Jij durft.’ De man schudde zijn hoofd.

‘Ik heb niets te verliezen, meneer.’

‘Stap maar in dan. Via linksachter, want het slot van de andere deur is kapot.’

‘Is er iemand dood of zo, of juist geboren?’ De man keek haar door zijn achteruitkijkspiegel aan.

‘Nog niet, voor zover ik weet, maar we hebben een vraag voor de varkensboer.’

‘Zijn jullie activisten?’

Falk glimlachte. Lou dacht na.

‘Dan heb ik het straks gedaan. Ik moet geen problemen krijgen met die boer,’ mopperde de man.

‘We zijn geen activisten.’

De man kneep zijn ogen samen, probeerde hen te peilen, zag ze, maar hij kwam er niet uit. Ze leken nergens op. Hij kon haar opa of zelfs overgrootvader zijn. Misschien haalde hij daarom zijn schouders op, toen ze bleven zwijgen. Bij de boerderij vroeg hij of hij misschien op hen moest wachten.

‘We gaan geen bank overvallen,’ grinnikte Lou, en ze bedankte hem voor de rit.

De trekker was nergens te bekennen om en nabij de boerderij. De bel deed het niet. Althans, ze hoorden niets en er deed niemand open. Ze liep langs de heg en keek door een van de voorramen. Daarna liep ze achter-

om en keek naar boven. Achter het raam zag ze een vrouw met twee pannenkoekplantjes in haar handen. Ze zwaaide naar boven, maar de vrouw keek niet naar beneden. Lou floot op haar vingers, maar de vrouw was alweer verdwenen. Ze liep weer terug naar de voorkant, waar Falk op een bankje was gaan zitten. Net toen ze naast hem wilde gaan zitten, zag ze de vrouw met de twee plantjes voor het benedenraam. Nu keek ze op. Ze zette de plantjes neer en verdween weer. Even later ging de voordeur open.

‘Wachten jullie allang? De bel is kapot.’

‘Valt mee. Is de kleinzoon van Grietje Waterdrinker thuis?’

De vrouw schoot in de lach en stak haar hand uit.

‘Ik ben Rinske. Jullie bedoelen mijn man, neem ik aan? Grietje Waterdrinker had meerdere kleinzoons.’

Ze stelden zich voor en Rinske liet hen binnen. Boven de schoorsteen hing het portret van Grietje. Falk wankelde, Lou greep zijn arm.

‘Een hele eer,’ zei Rinske. Ze stelde voor om thee te zetten, wachtte niet op het antwoord, verdween naar de keuken.

‘Is het nog zoals je je herinnerde?’ fluisterde Lou, terwijl ze naar het portret knikte.

‘Veel mooier nog. Ik was de uitsnede vergeten. De rechterbovenkant van het haar en een stukje van het voorhoofd stonden wekenlang nog op de muur. Een van de andere schilders had het er in een boze bui half afgepoetst. Dassa had daar alleen maar om moeten lachen.’

Rinske zette thee en een mand gesmeerde boterhammen op tafel. ‘Tast toe.’

‘We zoeken een schilderij,’ stak Lou meteen van wal, ‘met halmen.’

‘Van Hadassa Ruudt?’

‘Van Falk.’ Lou knikte naar hem.

‘Ik geloof niet dat ik een schilderij met halmen ken in de familie. Stonden er alleen maar halmen op?’

‘Grietje heeft het destijds van mij gekocht. Voor zeven gulden,’ zei hij.

‘Zeven gulden! Waarom zo weinig?’ Rinske keek hem geschrokken aan.

‘Het was een grap. Niemand van ons had geld. We hadden alleen kunst. We gingen elkaar schilderen en gaven de gemaakte portretten aan elkaar. We gokten wie van ons het meest beroemd zou worden, hoeveel de portretten over een eeuw waard zouden zijn. Iedereen gokte op Dassa, behalve Grietje. Die gokte op mij. Maar zij had al het portret dat Dassa van haar had geschilderd. De

anderen riepen dat zij makkelijk praten had, nu zij het meest waardevolle portret al in bezit had. Ze moest bewijzen dat ze in mijn kunst geloofde, vonden ze. Grietje keerde haar portemonnee om. De muntjes vielen tussen de spleet van de tafel op de grond. Ze had te veel gedronken en kroop over de grond om alles bij elkaar te rapen. Zes gulden en negenennegentig cent, riep ze. Een van de anderen vond onder de stoel nog een cent. Dat maakte zeven gulden.

‘Van wie had jij een portret gemaakt dan?’ vroeg Lou.

‘Dat met die halmen was mijn portret. Van Baran.’

‘Baran had het dan moeten krijgen, toch?’ vroeg Rinske.

‘Baran had zelf niets ingebracht. Hij had voorgesteld een ode op een van ons te schrijven, maar de anderen vonden dat hij moest tekenen of schilderen. Dat wilde hij niet. Bovendien wist niemand dat mijn portret van Baran was. Behalve Grietje. Het was onherkenbaar.’

‘Had je het haar verteld?’ vroeg Lou.

Falk schudde zijn hoofd. Hij wilde iets zeggen, maar hij zweeg.

Rinske bood aan dat ze zouden wachten op haar man. Misschien dat hij meer wist. Ze had nog wat werk te doen, maar ze konden in de kamer blijven, als ze wilden.

Na een poosje kwam ze terug met een doos. ‘Dit is van Grietje. Ze heeft altijd hier gewoond. Op zolder ligt nog meer van haar. We hebben het eigenlijk nooit goed uitgezocht. Er zijn wel wat spullen van haar over de broers verdeeld, maar ik herinner me geen schilderijen. Er waren wat meubels, een spiegel, een paar sieraden. Maar ik heb me er destijds weinig mee bemoeid. De jongens hadden er weinig belangstelling voor. Ze hadden toen nog geen relatie. De sieraden liggen er nog allemaal, zag ik net. Misschien dat ik toch nog een keer mijn schoonzussen moet uitnodigen. Jullie mogen wel even kijken? Dan ga ik verder met waar ik mee bezig was.’

‘Hoe heette de man van Grietje? Woonde hij hier op de boerderij?’ vroeg Falk.

‘Jan Steen.’ Ze schoot in de lach. ‘Geloof het of niet, maar dat is hoe hij heette. We hebben er genoeg grappen over gemaakt. Mijn Jan is zijn oudste kleinzoon. Jans vader heet ook Jan. Die is een paar jaar terug overleden. Veel te jong nog. Grietje is destijds bij Jans opa ingetrokken. Hij was al wat ouder en vond haar wel een interessant wijfie met haar kunstenaarsziel. Je zou het van een boer misschien niet verwachten. Hun relatie was ook niet al te best. Als Jans opa nog langer had geleefd, zouden ze uiteindelijk vast gescheiden zijn, maar ook

hij is vroeg overleden. Grietje was nogal aan de zwier met Jan en alleman.'

Falk glimlachte. 'Zo kende ik haar ook.'

Rinske liep hoofdschuddend de kamer uit.

Falk haalde een dagboekje uit de doos, maar legde het ongeopend ook weer terug. 'Tsss, het is echt uit die tijd. Ze had altijd dit soort boekjes om zich heen.'

'Misschien staat er iets in over het schilderij?'

Falk schudde zijn hoofd. 'Dit ga ik niet lezen. Dat zou ze nooit goed hebben gevonden.'

'Waarom niet?'

'Het zijn haar dagboeken. Daar ga ik niet in lezen.'

'Zal ik...?'

'Nee, doe het niet.' Hij vouwde de doos weer dicht.

In een van de leilindes voor de boerderij zaten twee kauwtjes. Lou volgde hun bewegingen. Ze nam nog een boterham van de schaal. Falk was naast haar in slaap gezakt. Ze stond op en vouwde de doos voorzichtig open. Er lagen meerdere boekjes in. Voorzichtig pakte ze er een uit, die Falk in zijn hand had gehad, keek naar de datum en begon te bladeren. Het handschrift was moeilijk te ontcijferen, maar ze zag overal Falks naam, af en toe Hadassa en Baran. Ze stopte het boekje onder

haar hemd en bekeek nog een paar andere boekjes. Die waren van eerder en later. Ze vouwde de doos weer dicht en ging bij het raam staan. De kauwtjes vlogen op.

Rinske kwam met de telefoon in haar hand de kamer binnen. ‘Waarschijnlijk is het schilderij bij Sjoerd, de jongste broer van Jan.’

Lou draaide zich om. ‘Echt?’

‘Ik heb hem even gebeld, omdat ik me toch ineens iets herinnerde van een schilderij. Jan neemt niet op. Ik bedacht ook net dat hij pas vanavond laat thuiskomt. Hij had een overleg. Die kijkt nooit op zijn telefoon.’

‘Maar zijn broer, heeft die echt het schilderij met de halmen?’

‘Hij had het over hoge grassen. Het hangt niet in zijn huis, maar staat nog bij zijn vriendin op zolder. Zijn ex inmiddels. Ze wilden het ooit laten inlijsten, zei hij, maar dat was er nooit van gekomen. Hij dacht dat het van Hadassa was. Misschien dat ze beiden alleen ondertekenden met Ruudt?’ Ze knikte naar de slapende Falk.

Lou haalde haar schouders op. ‘Ik heb er nooit op gelet. Eigenlijk ken ik zijn schilderijen alleen uit kunstboeken. Ik heb er nooit eentje in het echt gezien, volgens mij.’

‘Ben je zijn kleindochter?’

Lou schudde haar hoofd. 'Nee, niet echt.'

'Een klein beetje?'

'Zoiets, misschien. Denk je dat we bij die vriendin langs kunnen?'

'Ik kan je haar adres en telefoonnummer geven, maar ik moet je helaas waarschuwen. Het is niet zo'n fijn persoon.'

'O?'

'Ja, misschien iets van borderline? Verbittert en bijzonder wraakzuchtig.'

'Hmm. Dat klinkt niet uitnodigend. Woont ze in de buurt?'

'In het dorp. Sjoerd is verhuisd naar de andere kant van het land. Die wilde zo ver mogelijk weg.'

'Waarom is het schilderij niet bij hem gebleven?'

'Sjoerd is daar weggegaan. Die wilde niets meer met haar te maken hebben. Hij is ook niet echt van de kunst, hoor. Daar zou hij nooit moeite voor doen. Heb je een telefoon? Dan stuur ik het adres door.'

Lou schudde haar hoofd. 'Kapot, helaas.'

Rinske gaf haar een papiertje met het adres. Ze knikte naar de doos. 'Hebben jullie al gekeken?'

'Nee, Falk vindt het geen goed idee. Haar dagboeken. Dat is toch iets persoonlijks, vindt hij.'

Rinske haalde haar schouders op. ‘Ze merkt er nu toch niets meer van. Ze zou het vast geweldig hebben gevonden als hij bij haar was langsgekomen.’

‘Denk je?’

‘Tuurlijk, iemand van zo lang geleden? Dat vindt iedereen toch leuk? Hoe oud is hij eigenlijk wel niet?’ Ze dacht even na. ‘Grietje is op haar negentigste overleden. Dat is al een jaar of tien geleden.’

Lou knikte. ‘Dat klopt. Falk wordt volgende week honderd.’

Rinske sloeg de hand voor haar mond, terwijl ze naar Falk keek. ‘Niet te geloven toch. Zie hem nu slapen.’

‘Ik ga hem zo wakker maken, denk ik. We kunnen beter gaan, zeker als Jan pas zo laat thuis komt.’

‘Wat jullie willen. Je mag hier ook blijven eten, of slapen zelfs? Ruimte zat hier. Jan zal het jammer vinden als jullie alweer weg zijn.’

‘Nee, gaan we niet doen. We hebben Jan al ontmoet. Eerder op de dag, maar Falks herinneringen komen niet allemaal tegelijk boven. Er schoot hem net iets te binnen toen Jan alweer weg was. Ik maak hem zo wakker en dan gaan we terug naar het dorp.’

‘Ik breng jullie met de auto. Dat is geen moeite.’

Een duif hipte voor hun voeten. Ze zaten op een bankje tegen het zijschip van de dorpskerk aan. Uit de wind. Ze liet hem het geld zien.

‘Waar heb je dat vandaan?’ vroeg hij.

‘Het lag op de kast.’

‘Welke kast?’

‘Bij Rinske.’

‘Dat meen je niet. Je hebt het gestolen!’

‘Zoveel is het niet.’

‘Je moet het teruggeven. Jan heeft ons ook al geld gegeven voor de terugweg.’

‘We gaan nog niet terug. Eerst gaan we het schilderij vinden.’

‘Je weet nooit wat we nog allemaal tegenkomen.’

‘Je moet het teruggeven, Lou.’

‘Grietje heeft maar zeven gulden voor jouw schilderij betaald. Weet je hoeveel het nu waard is?’

‘Doe niet zo gek. Daar hebben Rinske en Jan niets mee te maken. Je gaat geen geld stelen van mensen die je helpen.’

Ze dacht aan het boekje onder haar hemd. Dat liet ze daar voorlopig maar even zitten.

‘Ik schaam me kapot,’ zei hij.

‘Die lui hebben genoeg geld, Falk. Heb je al die varkens gezien. Het zijn megastallen.’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Haat je me nu?’

‘Haten? Denk jij zo in uitersten?’

‘Jij niet dan, met je goed en kwaad. Heb jij nooit iets van een ander gepakt? Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen.’

‘God, Lou, waar heb jij last van?’

‘Van een chronisch gebrek aan geld.’

‘Ga dan werken.’

‘Dat ga ik ook doen, als ik weer thuis ben.’

‘Wat wil je hier nog doen? Laten we gaan. Zodra we terug zijn, zal ik het geld terugsturen naar de varkensboer. De kleinzoon van Grietje.’

Het schilderij vinden, dacht ze. Ze had aan een voorbijganger gevraagd of hij het adres kende. Het was vlakbij. Toch moest ze even moed verzamelen. Falk zei al lange tijd niets meer. Hij had aangegeven dat hij duizelig was en misschien nog even moest blijven zitten. Ze was ongerust. Alles had hem vast te veel vermoeid. Wat kon ze verwachten van een bijna honderdjarige? Nu ze zo dicht bij het doel was, moest ze geen fouten meer maken. Het schilderij bevond zich hooguit driehonderd meter bij hen vandaan. Ze kon het bijna niet geloven. Er moest een godheid zijn die haar goedgezind was. Of die

Falk goedgezind was, de grote kunstenaar, die vlak voor zijn dood nog zijn meesterwerk kon aanschouwen. Misschien was ze toch nog ergens goed voor.

Zijn hoofd was opzij gezakt. Was hij weer in slaap gevallen? Zijn buik ging langzaam op en neer. Ze haalde opgelucht adem. Zijn hoofd, ze wist het niet, hoor, maar zijn hoofd had ook zo in een kist kunnen liggen. Boven een lakentje. Met van die gekruiste handen. Alsof het niet van mens was, maar van was, of papier. Ze had er nooit bij stilgestaan dat je ook levend al zo op weg kon zijn naar het dode lichaam dat je zou achterlaten. Wat wist ze van zijn reis? Misschien was hij allang begonnen met sterven. Hij had niets meer over het schilderij gezegd. Ze had hem verteld van de ex van Sjoerd. Niet alles had ze verteld, niet dat ze borderline had of een akelige persoon was. Dat leek haar niet zo verstandig. Ze had al een poosje het gevoel dat Falk niet meer op zoek was naar de halmen. Misschien had hij het schilderij in zijn hoofd al teruggevonden en had hij het daadwerkelijke doek niet meer nodig. Ook kon het zijn dat hij zich meer was gaan herinneringen en dat iets hem ervan weerhield om door te zetten. Hij had niet met zoveel woorden gezegd dat hij niet verder wilde zoeken, maar er was geen enkele aandrang meer van zijn kant.

Steeds meer begon ze zich af te vragen, of die er wel ooit geweest was. Vanaf het eerste moment was het haar eigen idee geweest. Hoe mooi zou het zijn als hij zijn eigen kunstwerk terug zou vinden, dat hij zich halverwege de trap in een flits van gelukzaligheid had herinnerd? Dat is wat ze al die tijd voor ogen had. Ze had niet naar hem geluisterd. Hij was met haar meegegaan, misschien wel om haar een plezier te doen, omdat ze het zo graag wilde. Zo leek het. Ze keek naar zijn gesloten ogen. Wat had haar bezielde de oude man zo op sleeptouw te nemen? En waarom was hij eigenlijk met haar meegegaan? Ze wilde hem niet wakker maken, maar kon hem ook niet alleen hier laten zitten.

‘Zou ik hier even mogen uitrusten?’ Een oudere dame wees naar het stukje dat nog vrij was op het bankje.

‘Ja natuurlijk, u mag wel even op mijn plaats zitten.’

‘Zoveel ruimte heb ik niet nodig, hoor, maar heel even zitten zou zo fijn zijn.’

Lou stond op. ‘U mag hier ook wat langer blijven zitten, als u wilt.’

De vrouw keek haar vragend aan.

‘Ik bedoel, het zou mij wel goed uitkomen, als u hier even wilt blijven. Ik moet een boodschap doen, een paar

honderd meter verderop, maar ik wil hem niet wakker maken.'

'Hooft hij bij jou?'

'Ja, zo ongeveer wel, ja. Maar hij slaapt, hij is zo moe. Hij kan beter hier nog even blijven zitten.'

'Dat is goed, hoor, maar hoe lang gaat het duren?'

'Kwartier? Twintig minuten misschien?'

De vrouw keek op haar horloge. 'Maximaal een half uur kan ik hier blijven. Daarna moet ik echt weg.'

Er klonk gevloek achter de deur, toen ze op de bel had gedrukt. De vrouw die opendeed, keek haar wantrouwend aan. Ineens wist Lou niet meer hoe ze vertrouwen kon wekken. Ze had Falk laten zwartrijden, ze had geld gestolen van Rinske. Wat kon ze zeggen?

'Nou?' vroeg de vrouw.

'Ik vroeg me af of u een schilderij met halmen had.'

'Een wat?'

'Een schilderij met halmen, maar ik geloof dat ik niet helemaal goed begonnen ben.'

'Begonnen, waarmee?'

'Met mijn verhaal.'

'Sorry, hoor, maar hier heb ik dus geen tijd voor. Ga een ander lastigvallen.' De deur viel dicht. Ze keek omhoog langs het huis. Het was een hoekhuis, maar dan eentje

die daar toevallig was beland, omdat iemand de rest van de rij eraf had gesneden. Aan de zijkant zaten geen ramen. Ze liep langs de blinde muur naar achteren en keek over een hekje in een eenvoudige tuin, met een klein terras tegen het huis aan, dat iets weg had van een veranda, door het balkon van de slaapkamer op de eerste verdieping. Aan het balkonhek hing een verroest wasrek, waaraan nog een paar knijpers hingen. Twee openslaande deuren naar het balkon stonden op een kier. Een wanordelijk lapje gras grensde aan het terras. Aan het eind ervan stond een kleine schuur.

Ze liep langzaam terug. Halverwege rolde er uit een smalle lange tuin een bal naar haar toe. Vanuit de tuin klonken kinderstemmen. Ze raapte de bal op en liep richting de kinderstemmen. Het huis dat bij de tuin hoorde, zag er rommelig uit. Het was alsof iemand alle onderdelen zelf bij elkaar had gezocht en ze toevallig samen een huis waren geworden. Helemaal achter in de tuin stond een al even rommelig tuinhuisje. Een gammele deur stond half open. Een jongetje stond met zijn rug naar haar toe. Er zat een skippybal met een springtouw op zijn rug vastgeknoopt. Een meisje kwam vanuit het huis met een fietspomp op hem af rennen. Ze stopte toen ze Lou de tuin in zag lopen en keek haar met open

mond aan. Lou vroeg of de bal misschien van hen was. Achter het jongetje met de skippybal kwam nog een jongetje tevoorschijn. Hij stotterde dat het zijn bal was en dat hij hem graag terug wilde. Lou liep naar het huisje, waar het jongetje in de deuropening bleef staan. Achter hem stond binnen een tafel met twee tuinstoelen. Op de tafel lagen drie halflege zakjes chips. Een fles lag open in een plasje water op de grond. Tegen de achterwand stond een zitbank met kleurige kussens vol vieze vlekken. Terwijl ze de bal aan het jongetje teruggaf, zag ze dat er alleen een haakje op de deur zat. Een grauw en duister gevoel overviel haar. Toch bleef ze lachen en zwaaien naar de kinderen toen ze allang de tuin uit was.

De oudere dame zat nog op het bankje naast de slapende Falk. Ze glimlachte. ‘Hij is ver weg, geloof ik. Daarnet snurkte hij zelfs een beetje. Is het gelukt met je boodschappen?’

Ze knikte en bedankte de vrouw. Toen ze weer naast hem zat, voelde ze het dagboekje tegen haar ribben knellen. Ze zou het wel willen lezen, maar ze was bang dat hij wakker zou worden.

Er was iets veranderd in zijn gezicht toen hij zijn ogen opende.

‘Waar ben jij helemaal geweest?’ vroeg ze.
Het leek even of hij haar niet herkende. Traag kwam hij
wat meer rechtop zitten.
‘Lou?’ vroeg hij.
‘Godzijdank, je doet het weer.’
‘Schijnt moesten we hebben, toch?’
‘Zo is het.’
‘Godver.’ Hij keek naar zijn broek, waar opnieuw een
donkere plek ontstond.
Er was iets met zijn gezicht, alsof één kant een beetje
meer moe was dan de andere kant.
‘Ik heb een goede slaapplek gevonden voor straks,’ zei
ze.
‘Hier?’
‘Nee, een eindje verderop. Het moet een teken zijn van
boven.’
‘Wat moet een teken zijn van boven?’
‘Ik liep langs een huis met een grote tuin. Precies toen
ik erlangs liep, rolde er een bal voor mijn voeten. Ik
bracht de bal terug naar waar hij vandaan kwam en de
bal bracht mij bij de slaapplek. Zoiets verzin je niet.’
Hij leek ver weg, een beetje verloren ook.
‘Gaat het wel?’
‘Ik ben niet de jongste meer.’

‘Nee, van ons tweeën ben ik dat. Maar je bent wel de wijste.’

‘Jij vindt plekken om te slapen.’

‘Jij slaapt er.’

‘Waar hebben we vannacht geslapen? Ik weet het even niet meer.’

‘In een varkensstal. Een loods, bij de kleinzoon van Grietje Waterdrinker.’

‘Verdomd ja. Nu weet ik het weer. Maar mijn broek.’

‘Een beetje water kan geen kwaad, Falk. Als we weer thuis zijn, kun je onder de douche. Bij wie had je ook alweer gezegd dat je ging logeren?’

‘Ollie. Als Tyra maar druk aan het fotograferen is, dan maakt ze zich geen zorgen.’

‘Maak jij je zorgen?’

Hij tuitte zijn lippen. Er ging een rilling door hem heen.

‘Heb je het koud? Wil je liever nu meteen naar huis?’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Wat kan ik nog mijn huis noemen? Dat is waar ik nu steeds aan moet denken, dat een huis betrekkelijk willekeurig is. Daar heb ik eerder nooit zo over nagedacht.’

‘Komt dat door mij?’

‘In positieve zin, Lou.’

‘Hoe dan?’

‘Door het besef dat ik nu al drie dagen onderweg ben en me toch niet per se ontheemd voel.’

‘En hoe komt dat?’

‘Daar ben ik nog niet helemaal uit, maar het zou kunnen zijn dat jij onbedoeld een stukje huiselijkheid uitstraalt.’

Voor het eerst keek hij haar breed lachend aan. Ze was er niet gerust op, maar lachte toch mee.

Alleen van de buitenkant kon je het haakje op de deur doen, maar ze had een springtouw gevonden waarmee ze de deur van binnenuit kon dichthouden. Ze had voorzichtig de tafel met de stoelen aan de kant geschoven en enkele stevige matraskussens naast elkaar op de grond gelegd. Daarop lag Falk inmiddels half in een slaapzak gewikkeld. Zelf was ze op de kleine bank gaan liggen, met opgetrokken benen. Ze had hem nog niet het hele verhaal verteld, niet van de ex van Sjoerd die nogal bot de deur voor haar neus had dichtgedaan, ook niet van haar blik in de kleine achtertuin, waar ze een mogelijkheid had gezien om naar binnen te glippen, via de openslaande deuren op het balkon. Hij zou haar hoe dan ook tegenhouden, gentleman als hij was. En dat was het laatste wat ze wilde. Daarom wachtte ze geduldig tot hij in slaap zou vallen, maar dat viel niet mee. Hij was onrustig en steeds als ze dacht dat hij sliep, keek hij haar met

grote ogen vanaf de matraskussens aan. Hij had haar gevraagd naar waar ze vandaan kwam, haar ouders. Ze had hem verteld van de scheiding en van het eenvoudige leven dat ze daarna bij haar vader had geleid. Geen drama's, geen trauma's, een doodgewoon leven. Zo doodgewoon dat ze de zin er niet zo van inzag. Eens in de zoveel tijd ging ze met haar moeder ergens eten, zonder de nieuwe vriend van haar moeder. Die wilde niets met haar te maken hebben en daarom was ze nooit bij hen thuis. Dat had ze nooit zo goed begrepen, dat je als moeder zo'n keuze kon maken. Dat was misschien het enige drama in haar leven, maar ze was al zeventien geweest bij de scheiding en haar ouders hadden er geen groot probleem van gemaakt. De liefde was eenvoudigweg uitgedoofd en bij haar moeder op een andere plek weer aangewakkerd.

Hij had haar opnieuw gevraagd of ze gelukkig was. Ze had hem gezegd dat hij nu geen water voor haar kon halen als troost, omdat er simpelweg geen water in het tuinhuisje was. Hij had geopperd dat hij misschien met woorden kon troosten, maar ze zei dat ze niet getroost hoefde te worden, dat ze zich alleen zorgen maakte over een dak boven haar hoofd, omdat ze niet wist hoe lang ze nog op de studentenkamer kon blijven als ze zich had uitgeschreven bij haar studie. Brend, Jens en Lotte wis-

ten nog niet dat ze gestopt was. Er was geen geld, ook niet bij haar vader. Bovendien moest ze nu op eigen benen staan. Hij bood aan dat ze misschien een poosje bij hem en Tyra in huis kon wonen, zolang ze nog iets aan het zoeken was. Hij zou het gezellig vinden en Tyra was er bijna nooit. Voor haar zou het een geruststelling zijn als iemand af en toe een oogje in het zeil hield. Ze had gezegd dat ze het lief vond, dat het net voelde of ze een opa had, zo eentje die er altijd voor je was. Mooi zo, had Falk gemompeld. Daarna hadden ze alleen nog maar gezwegen. Zij had zich voorgesteld hoe ze bij hem in huis zou wonen, maar daarna was ze gaan bedenken hoe ze het beste in het huis van Sjoerds ex kon komen.

Ze moest even in slaap gevallen zijn. Ze schrok wakker van een tik tegen het raam. Een vogel misschien, of een takje uit een van de hoge bomen naast het huisje. Falks slaapzak ging heel rustig op en neer. Ze keek even naar het gezicht dat zo volkomen in rust was. Dit was het moment. Ze besloot zonder schoenen te gaan. Dan maakte ze het minst geluid. De deur deed ze voorzichtig op het haakje.

Heel even dacht ze dat ze de weg niet meer wist door het donker, maar aan het eind van de straat wist ze het weer. Het was nagenoeg stil. Ze hoorde alleen het rui-

zen van de bladeren in de wind. Hoe anders was dat in haar eigen huis, waarlangs toch in elk geval een drukke weg liep. Het kwam nooit voor dat het zo stil was. Ook van haar vaders huis kende ze deze stilte niet.

Ze had het zich te simpel voorgesteld natuurlijk, alsof ze wel even dat balkon op kon klimmen en naar binnen kon sluipen, terwijl dat waarschijnlijk de slaapkamer van de vrouw was. Nu ze het huis naderde, kwamen de twijfels pas.

Er brandde nog licht in de kamer beneden. De vrouw lag op de bank met een koptelefoon op. De televisie stond aan. Ze zag twee mannen op het scherm. Het leek of de vrouw op de bank in slaap was gevallen, maar ze kon net haar gezicht niet zien. Dat zou geweldig zijn, maar ze wist niet zeker of er nog meer mensen in huis woonden. Wie weet had ze een nieuwe vriend, of kinderen. Daar had Rinske niets over gezegd. Het balkon was hoger dan ze zich herinnerde. Ze zag niet zo gauw een manier om erop te klimmen. Er stond een campingtafeltje op het terras, maar dat was duidelijk niet geschikt om op te staan. Ze duwde heel langzaam de klink van de deur naar beneden. Open! Ze keek even naar boven, waar ze tussen de wolken hier en daar een ster zag. De goden waren haar echt goedgezind! Dit kon niet an-

ders dan een teken zijn. Ze wierp een luchtkusje richting de slapende vrouw. Op de koelkast brandde een klein lampje in de vorm van een ouderwetse schemerlamp. Niets voor op een koelkast, vond ze, maar perfect om niet al bij de eerste paar stappen ergens over te struikelen of tegenaan te stoten. Zonder enig probleem kon ze via de gang doorlopen naar de trap. Ze bedacht dat inbraken misschien alleen in films spannend waren, dat dan altijd op het verkeerde moment de lamp uitviel, of de vloer kraakte. Ze miste ook de onheilspellende achtergrondmuziek van een spannende scène. Misschien was inbreken niet veel anders dan rondlopen in je eigen huis zonder je vader wakker te maken. Zelfs de trap kraakte nergens. De zachte vloerbedekking voelde fijn onder haar sokken, maar omdat het donker was, maakte ze zich een klein beetje zorgen over de sporen die ze zou achterlaten, omdat ze niet haar sokken had gecontroleerd toen ze het huis in was geslopen. Op de overloop was alles donker. Haar ogen waren snel gewend. Boven iedere deur zat een raam en achter ieder raam was het donker. De vrouw woonde vast alleen. Vlak na een scheiding had je ook niet zo snel een nieuwe vriend, zeker niet als je zo'n nare persoon was, al zou niet iedereen dat direct in de gaten hebben. Er was nog een trap

naar boven. Ze gokte dat het schilderij op de zolder stond.

Hier bovenaan de trap durfde ze wel op het lichtknopje te drukken. Aan het plafond knipperde een los bunge-lende gloeilamp. De zolder bestond uit een onbekende ruimte achter een gesloten deur en een rommelige open bergruimte. Ze beet op haar lip, omdat ze het schilderij al zag. Niet in zijn geheel. Er stond een grote tas voor. Maar ze zag de halmen en voelde een brok in haar keel. Het was veel minder groot dan ze zich had voorgesteld. Ze schatte het op hooguit zestig bij tachtig. Ze gunde zichzelf geen tijd om het schilderij goed te bestuderen, schoof de tas naar voren, pakte het doek en deed het licht weer uit. Ze sloop de trap af en stelde zich voor dat Sjoerds ex net naar boven zou lopen, dat ze zich dan ergens moest verstoppen. Er was geen plek waar dat mogelijk was. Alle deuren naar de kamers waren gesloten. Ze sloop ook de onderste trap af en verwachtte ieder moment dat de deur naar de kamer zou opengaan en ze oog in oog met de vrouw zou staan. Het kon niet zo simpel zijn. Achter de deur was het doodstil, maar vanuit het raam erboven zag ze het flikkerende licht van de televisie. Ze dook de keuken in, zorgde dat ze nergens tegenaan stootte met het doek, dat in deze kleine ruimte juist weer groot voelde. In een paar tellen stond ze bui-

ten. De vrouw lag nog steeds in dezelfde houding op de bank. Nu zag ze ook haar gesloten ogen. Ze sliep dus. Net toen ze zich met haar buit wilde omkeren, zag ze in de verste hoek bij het raam een man staan, die haar verbaasd aankeek. Ze wist niets beters te verzinnen dan vriendelijk haar hand op te steken en rustig met het schilderij onder haar arm de tuin uit te lopen. Geniaal. Daarna begon ze te rennen. Ze twijfelde of ze het goed had gezien. Waar was die man ineens vandaan gekomen? Ze wist zeker dat ze bij binnenkomst alleen de vrouw op de bank had zien liggen. Misschien had ze niet echt verder de kamer rondgekeken, omdat ze ervan uit was gegaan dat de vrouw alleen woonde. Bij de bocht keek ze even achterom, maar er was haar niemand gevolgd. Ze begon zich steeds meer af te vragen of ze de man wel echt had gezien.

Op het moment dat ze met het doek voor het tuinhuisje stond, voelde ze pas hoe nodig ze moest plassen. Ze dacht aan Falks broek. Ze zette het doek tegen de deur en ging een eindje verderop in de tuin zitten, zo dicht mogelijk tegen een van de borders aan. De gedachte dat een van de kinderen de volgende dag door haar plas zou lopen vond ze onverdraaglijk, nu alles zo voorspoedig was verlopen en ze zo fijn van het tuinhuisje gebruik

had kunnen maken. Haar sokken waren inmiddels doorweekt. Waarvan precies wilde ze zich liever niet voorstellen.

Falk was nog in diepe slaap. Het was een vermoeiende dag voor hem geweest, bedacht ze. In de varkensloods had hij nauwelijks een oog dichtgedaan. Ze zette het doek voorzichtig naast de deur en kroop op de bank. Haar eerste kunstroof, dacht ze trots. Ze herinnerde zich een film over een meesterdief. Dat waren nooit slechteriken. Ze waren iedereen te slim af, maar meestal roofden ze voor het goede doel, of voor de kick. Nooit voor het geld. Zo was het nu ook. Falk zou versteld staan. Nu moest ze oppassen dat ze zich niet zou verslapen. Voor de familie wakker zou worden, moesten ze weg zijn.

Op het moment dat ze wilde gaan liggen, voelde ze het boekje onder de deken. Voordat ze wegging, had ze het onder haar hemd vandaan gehaald. Ze pakte een van de zaklampjes die op het plankje boven haar hoofd lagen en scheen op het doek bij de deur. Er was iets wat ze niet wilde zien, maar wel voelde. Een schaduw trok over haar wezen. Ze keek naar Falks hoofd en dacht: er is een eeuwwisseling op komst, zo dichtbij dat ik haar kan aanraken, een eeuwwisseling! Het boekje van Grietje lag op haar schoot.

Hij is mijn liefste, maar hij weet het niet. Dat drijft me tot wanhoop. Nooit wil hij mij op deze manier zien. Iedere dag loopt hij langs mij, raakt me in het voorbijgaan aan, praat met mij. Hij ziet mijn verlangen niet. Ik heb Hadassa in vertrouwen genomen, omdat ik hoopte dat zij misschien haar broers ogen kan openen, maar er was iets in haar ogen, een flits, in een fractie van een seconde, wat me ontmoedigde. Het was iets van medelijden of schrik. Vlak voordat ze knikte, had ze haar hoofd willen schudden. Misschien hebben zusjes dat altijd bij hun grote broer, net als moeders bij hun zoons. Niemand is goed genoeg. Wie ben ik om Falks geliefde te kunnen zijn?

Maar hij is van mij! Hoe kan ik ooit zonder hem? Dan maar hier rondlopen tussen de kunstwerken, dat hij me niet ziet, maar dat ik in elk geval hém kan zien. Het is een marteling, maar beter dan dat ik hem moet missen.

Baran is een lieve jongen. Hij is helemaal uit Turkije hierheen komen lopen. Het is niet te geloven. Maanden heeft hij erover gedaan en het is zo 'n kwetsbare figuur, niet zo 'n stoere man van wie je dit zou verwachten. Hij heeft veel meegemaakt. Dat kan ik zien in zijn blik, in

zijn schichtige manier van doen, in hoe hij soms in een peinzen wegzinkt. Ik heb het met hem te doen. Het is jammer dat hij niet ook schildert, maar hij kan prachtig zingen. Zijn teksten zijn vast heel mooi, maar we verstaan er allemaal niets van. Toch zijn we door hem betoverd. Carel heeft een oude viool voor hem op de kop getikt. Hij had hem bijna zo meegekregen in ruil voor een eenvoudig doek, zei hij, maar er zaten geen snaren meer op. Baran mist zijn oed, maar kan ook heel mooi vioolspelen. De snaren waren heel duur. We hebben zo weinig geld voor dat soort dingen. Alles gaat op aan wat brood en op z'n tijd een glas wijn.

[...]

Het is verschrikkelijk! Alles in mij is zo zwart als de dood nu. Ik wil niet meer leven. Vanavond was ik getuige van iets waar ik niet eens over durf te schrijven. Ik kan het nog niet geloven. Ik wil het ook niet en als ik schrijf, dan wordt het nog meer werkelijkheid dan nu al in mijn hoofd. Maar hoe raak ik mijn gedachten kwijt als ik niet kan schrijven? Alles in mij voelt doods en leeg. Niets is nog wat het was. Ik kan hem niet meer aankijken nu ik weet wat ik heb gezien. Ach, hoe kan ik ooit nog gelukkig zijn?

[...]

De schuur, ik was naar de schuur verderop gegaan, in de hoop dat hij mij zou volgen. Ooit moest hij toch een keer mij zien, zoals ik hem zag? Maar deze plek, deze verdomde schuur was voor mij als een hel. Eerst niet, nee, eerst was het mijn vluchtplaats voor als ik gek werd van verlangen of van de drukte in ons atelier. Hij zag me niet, maar ik had Hadassa gevraagd of ze hem zou vertellen dat ik daar was. Ze was geïrriteerd. Ik moest haar nergens voor gebruiken, beet ze me toe. Ze had gelijk natuurlijk, maar wat doet een mens als hij zo wanhopig is? Ik was dus naar de schuur gegaan. Alleen in het donker. Ik zou daar de hele nacht blijven, had ik bedacht. Dan maar alleen, als hij niet zou komen. En ik zat daar maar, tussen het hooi, boven op de kleine zolder. Er is een klein raam waardoorheen je de sterren kunt zien. Ik zag de sterren en wenste een vallende ster, zodat ik een wens kon doen, maar dat zijn natuurlijk teveel wensen voor een arm schepsel als ik. Daarna moet ik in slaap gevallen zijn. Ik werd wakker van gefluister beneden, maar ik durfde me niet te bewegen.

[...]

Natuurlijk weet ik waarvoor ze af en toe naar de schuur gaan. Zo onschuldig ben ik niet. Carel heeft me ook al eens meegevraagd, maar nee, Carel is mijn type niet. Hij heeft overal scharrels. Maar het was Falk die ik hoorde. Eerst dacht ik alleen maar dat het mijn wens was die was uitgekomen, maar hoe kon het mijn wens zijn als hij niet alleen was?

[...]

De andere was Baran. Het is verschrikkelijk. Al die tijd ben ik erbij geweest. Niets heb ik gezien, want ik durfde mij niet te verroeren. Het zou gruwelijk geweest zijn als ze mij hadden opgemerkt. Ik heb mijn handen voor mijn oren gedaan en mijn adem ingehouden. Heel de nacht zijn ze samen geweest.

[...]

Hoe kan ik mij zo in hem hebben vergist? Voelt hij voor Baran wat ik voor hem voel? Dat is toch niet mogelijk tussen twee mannen? Ik weet er niets van. Natuurlijk heb ik er wel over gehoord. Je vangt af en toe zulke dingen op, maar het is niet de bedoeling. Hoe kan hij zich

zo verlagen? Is dat waarom Baran gevlucht is? Nooit wilde hij daar iets over vertellen. Hij zei alleen dat hij weg moest gaan om wie hij was. Ik dacht aan zijn teksten, dat die misschien niet goed werden ontvangen. Wat kon ik weten? Ik weet het ook nu nog niet.

[...]

En toen ik dacht dat ik weer alleen was, ben ik nog heel lang gebleven. Ik voelde me zo slecht, zo leeg, zo in-triest. Uren heb ik daar nog alleen gezeten. Daarna ben ik weer terug naar het atelier gegaan, maar halverwege zag hij me aankomen. Hij zag waar ik vandaan kwam. Nooit eerder heb ik zijn ogen zo vol angst gezien. Hij wilde iets zeggen, maar hij dook weg in een van de kamers naast het atelier. De rest van de dag heeft hij zich niet meer laten zien. Het is voorbij. Al mijn hoop is vervlogen. Niets heb ik nog waar ik voor zou willen leven.

[...]

Altijd is het Carel die met van die stompzinnige ideeën komt. We hadden te veel gedronken. Ik ook. We hadden de grote tafel naar het midden gesleept en samen gegeten. We waren er nu echt allemaal. Zo vaak komt dat

niet voor. Baran en hij vermijden elkaar op een manier die genoeg zegt. Niemand heeft het door. Hoe ze naar elkaar kijken. Heimelijk. Het is verschrikkelijk. Hij probeert het te maskeren door grapjes met Elza te maken, alsof hij haar leuk vindt. Niet met mij. Natuurlijk niet met mij. Hij vermijdt mij nog meer dan Baran, alsof ik de pestpokken heb. Maar nu hadden we gedronken en we waren overmoedig. Zelfs Baran dronk, wat hij normaal echt nooit doet.

Carel vond dat het eens tijd werd dat we van en voor elkaar een portret zouden maken. In beschonken toestand gingen we aan de slag. Falk had een enorm doek en was bijzonder zwijgzaam de hele avond. Hij rookte, terwijl hij schilderde. Ik fantaseerde dat hij mij zou schilderen, maar ik gokte dat hij Elza of Hadassa had geschilderd. Carel misschien zelfs, hoewel ik wist dat hij hem niet echt mocht. Dat kon je aan alles merken.

[...]

Toen we klaar waren, deelden we de portretten uit aan degene die op het doek stond. Zijn doek was weergaloos. Niet eerder zag ik iets zo indrukwekkends.

[...]

Halmen had hij geschilderd. Licht alsof je de wind kon voelen. Ik kon maar niet geloven dat hij ze zo kwetsbaar en toch krachtig had geschilderd. Hoe had hij dat gedaan? Tussen de halmen golfde het water, ondoorgrondelijk diep. Maar half in de halmen, half in het water zag je de schaduw van Baran. Ik herkende hem meteen, al wist ik niet waaraan of waardoor. Het raakte me zo diep dat ik niets meer kon uitbrengen. De anderen zagen het niet. Carel riep dat Falk zich voor de zoveelste keer gedistantieerd had van de groep, door geen portret te maken maar een totaal ander doek. Dat was niet de afspraak. Carel gaf hem een stomp, waardoor Falk even wankelde en 'rustig man' mompelde. Ik wilde zeggen dat het wel degelijk een portret was, maar op tijd hield ik mijn mond.

[...]

Na een poosje vroeg Elza wie we dachten dat van ons later het meest beroemd zou worden. Iedereen riep Hadassa, die mij geschilderd had. Echt heel mooi, met haar bijzondere uitsnede. Het portret was zo mooi dat ik voor even mijn ellende vergat. Ik hield het trots in mijn handen. Toch wees ik naar hem, hij aan wie ik alles

had willen geven. Natuurlijk zou hij de grootste worden, wist ik. Toch niet Hadassa. Ze was mijn liefste vriendin, daar niet van, en ze was onwaarschijnlijk mooi. Ook maakte ze schitterende portretten, maar wat haar broer maakte, was buitengewoon. Hadassa zelf had naar Baran gewezen, maar Carel kapte dat af, omdat Baran niets had geschilderd. Hadassa protesteerde en zei dat Baran geen verf nodig had, maar in woorden kon schilderen. Heel even was er ongemak. Bij Hadassa, bij Baran en bij Falk. Hij keek naar mij, moest wel, nu ik hem had aangewezen. Zijn gebroken blik ga ik niet meer vergeten. Wanhopig was ook hij nu en ik wist waarom. Hadassa was bloedmooi. Iedereen draaide om haar heen. Zelfs Elza. Baran zag het ook, hij deed zijn best om net als de anderen verliefd naar haar te kijken en ik vroeg me alleen maar af wat Hadassa eigenlijk wist. Het grootste doek, zijn doek, stond er nog.

[...]

Carel keek me honend aan. Ik moest maar bewijzen dat Falk de grootste kunstenaar zou worden. Al mijn geld moest ik dan nu voor dat kunstwerk geven. Onophoudelijk bleef mijn liefste mij aankijken, gespannen met nog steeds die wanhoop. Ik verzamelde al mijn geld en legde

het op een hoopje voor hem op de tafel neer. Ik vroeg of hij het werk wel uit handen wilde geven. Grote God, alleen wij beiden kenden het gewicht ervan! Dat beseften we allebei maar al te goed. Hij gaf een klein knikje, teder haast, in mijn richting. Niet eerder voelde ik me zo licht, gelukkig en ongelukkig tegelijk. Ik kreeg zijn doek voor 6 gulden en 99 cent. Kyrian vond nog een cent onder de tafel en maakte er 7 van.

[...]

De zaklamp knipperde even en viel daarna uit. Ze probeerde een voor een de andere lampjes van het plankje, maar ze waren allemaal leeg. Ze leunde achterover op de bank en voelde hoe het zwart haar omringde. Misschien had ze het kunnen weten als ze goed geluisterd of gekeken had, maar het doek dat naast de deur stond, was niet het doek dat Grietje van Falk had gekocht. Er waren halmen, maar er was geen water en ook geen schaduw. Ze dacht aan hoe ze in het donker op haar sokken over de straat had gerend met zijn dierbaarste herinnering onder haar armen, hoe ze dat gevoel niet meer kon buigen, ook al was ze nu in een gapende leegte beland. In dat moment zal ze voor altijd blijven rennen op weg naar hem toe, zonder hem ooit te bereiken. Falk

had al die tijd geslapen. Misschien was er een moment geweest dat haar voeten op de straat heel even zijn slaap raakten, zij deel werd van een droom, een verlangen naar het liefste ooit. Voor een ogenblik had ze geschiedenis geschreven. Pas daarna bleek het een zwarte bladzijde.

Ze dacht aan Grietjes wanhoop en haar verlangen naar de man die hier voor haar voeten op de grond lag te slapen. Het lukte haar niet om een jonge versie van Falk voor de geest te halen, maar de liefde voelde ze wel. De man hield zoveel in zich schuil waar je intens van kon houden. Zijn voortdurend in de wind van vorm veranderende haarwolkjes hadden haar hart gebroken, zo lief en kwetsbaar. Hier in het donker moest ze huilen om de ogen die diep in zijn perkamenten huid verscholen lagen en haar hadden aangekeken, breekbare fresco's van zacht gekleurde engelen. Van deze man kon je harts-tochtelijk houden. Ze liet zich van de bank naar beneden glijden, heel voorzichtig, om hem niet wakker te maken. Ze schoof dicht tegen hem aan en legde haar arm om hem heen. Ze drukte haar gezicht tegen zijn rug. Zijn hemd nam de tranen op. Hoe kon hij blijven slapen? Hij moest verschrikkelijk moe zijn. Het speet haar hoe ze hem zo had uitgeput. En ze dacht aan de rollator die nog

onder de trap moest staan, aan de man die ze had binnengelaten in haar kamer, die ze had laten slapen in haar bed, die haar had getroost met een glas water, die ze aan haar arm had meegevoerd door de nacht, het park door, langs de zwanen, de trein in, dwars door de drukke stad, langs de man met het kind. Ze dacht aan de man met wie ze in een varkensloods had geslapen, met wie ze thee had gedronken. Ze dacht aan de man die ze langs weilanden had meegetrokken, tussen de boerderijen door, de wind, de rit op de tractor, de man die hier in haar armen lag. En ze besepte hoe hij steeds van vorm veranderd was in haar waarneming, ieder uur was hij een beetje dichterbij gekomen, tot hier in haar armen. Ze legde haar hand voorzichtig op zijn hemd, schoof over zijn blote schouders en zijn nek naar zijn hoofd, zijn haar. De slaapzak gleed half van hem af. En ze dacht aan Grietje die hem zo graag had willen kussen, die zo'n wild verlangen naar hem had gevoeld. En dat hij hier nu zo in haar armen was beland en alles goed vond, zij die zich zo weinig vrouw voelde, noch man, zij die alleen maar een mens in haar armen wilde houden, voor even. Ze kwam wat overeind, boog zich over hem heen en zag dat zijn ogen open waren en zijn mond een beetje openhing. Ze wilde wat zeggen, maar bedacht dat hij zich vlak voor de eeuwwisseling had terug-

getrokken uit de tijd. Ze was de enige in deze ruimte die het gewicht voelde die de slinger in beweging hield. Er was geen mogelijkheid dat ze kon uitstappen bij dezelfde halte, dat ze kon stoppen met ademen. Onhandig klom ze over hem heen, voelde zijn natte broek en begon te schokschouderen. Ze moest hier weg, ze kon hem hier niet laten liggen, maar het was nog meer onmogelijk om hem mee te nemen. Wezenloos keek ze voor zich uit in het donker. Weg, weg hier, zo snel mogelijk.

Dag lieve, lieve man, dacht ze, terwijl ze zijn gezicht tussen haar handen hield. Ze kuste hem op het voorhoofd, trok de slaapzak over hem heen, over zijn schouders, over zijn hoofd, bedacht dat de kinderen hem hier misschien zouden vinden, kromp ineen bij de gedachte daaraan. Ze pakte haar spullen bij elkaar, stopte Grietjes dagboek opnieuw onder haar hemd, nam het doek onder haar armen en verliet het huisje. Ze begon te rennen, steeds harder, ook al waren haar benen stijf van de kou.

Het was al wat lichter toen de eerste bussen reden. Ze stak haar hand op bij een halte en liet een moeder met twee kinderen voorgaan. Een van de kinderen wees naar het doek en zei iets tegen de moeder. Die glimlachte en knikte. Ze ging helemaal achterin zitten, waar het nog

helemaal leeg was. Ze zag hoe de chauffeur via de spiegel naar haar keek en vroeg zich af of de schuld in haar voorhoofd stond gekerfd. Zo voelde het wel. Vanuit haar schouders begon het beven opnieuw. Ze drukte haar rug tegen de leuning en duwde haar voeten strak op de grond om het tegen te houden. Het doek had ze tegen de stoel voor haar gezet. Er zat een beschadiging in de hoek. Ze wist niet of die er al in had gezeten. Met haar vingers gleed ze even over de plek.

Het was druk bij het station. Ze werd duizelig van alle mensen die langs haar heen liepen en ging even zitten. In de rugzak zocht ze naar haar kaart. Het voelde volstrekt belachelijk om deze te pakken, om daarmee door het poortje te komen, terwijl ze een man dood had achtergelaten en een schilderij had gestolen, geld en een dagboek. Alsof ze in een oude wereld terecht was gekomen, die allang geen dienst meer deed. Ze keek naar de andere mensen die zich haastten naar de poortjes en maar nauwelijks het geduld konden opbrengen op elkaar te wachten. Ze had geen idee hoe het moment waarop ze om zich heen keek met het doek tussen haar benen geklemd, zich verhiel tot de tijd waarop haar trein vertrekken zou. Ze kon maar beter gaan. Ooit zou ze ergens aankomen.

In de trein zat ze naast een jonge man die achter een laptop aan het werk was. Ze had het doek opnieuw tussen haar benen geklemd. De vrouw tegenover haar probeerde er onopvallend steeds even naar te kijken. Ze hoopte dat ze er geen opmerking over zou maken. Pas nu vroeg ze zich af waarom ze het in godsnaam had meegenomen. Ze had het beter bij hem kunnen laten staan, of terug kunnen brengen. Wat moest ze ermee? Nu pas viel haar op dat er op de achterkant in kleine letters Hadassa Ruudt stond geschreven. Zie, het was het schilderij van zijn zusje. Dat had ze ook al op de zolder van Sjoerds ex kunnen zien als ze had opgelet. In haar broekzak had ze nog het papiertje met het adres. Thuis kon ze misschien het telefoonnummer opzoeken en alles uitleggen.

Ze dacht aan Falk, hoe die nu alleen, koud en stijf op de matraskussens lag in het tuinhuisje. Hadden ze hem al gevonden? Zouden ze denken dat hij een zwerver was? Ze dook ineen bij de gedachte. Tyra! Zijn dochter! Geen moment had ze meer aan haar gedacht. Opnieuw begon het trillen. De man naast haar vroeg of het wel goed met haar ging. Ook de vrouw aan de overkant keek haar nu

aan. Ze knikte. Ja, ja, het ging wel. Ze was alleen een beetje moe.

Ergens moest ze haar sleutels zijn kwijtgeraakt. Ze belde aan, maar niemand deed open. Verdomme toch. Ze moest plassen en ze had het ijskoud. Het doek zette ze met de goede kant tegen de muur en ze liet zich op de grond zakken. Waar waren de anderen, verdomme? Ze gaf een trap tegen de deur.

Een eeuwigheid later hoorde ze gestommel op de trap. Brend kwam naar buiten en struikelde bijna over haar benen.

‘Godverdomme, waarom doe je die deur niet open als ik aanbel!’

‘Lou!’ Hij zakte door zijn knieën en greep haar beet.

‘Wat is er met jou? Wat zie je eruit!’

Ze kwam overeind en duwde hem weg. ‘Ik ben mijn sleutels kwijt en niemand doet open. Ik heb het ijskoud en ik moet plassen.’

Brend keek naar haar broek en zweeg. Ze volgde zijn blik en beet op haar kiezen. Ze graaide het doek weg bij de muur en stampte naar boven.

‘Er liggen nog reservesleutels boven in het kastje in de keuken!’ riep Brend haar nog na.

Zonder haar kleren kwam ze uit de douche. Het bed lag nog hoe Falk het had achtergelaten. Ze schoof onder het dekbed en rook heel licht zijn aftershave, wol en iets van zijn huid, maar misschien verbeelde ze het zich. Na een poosje voelde ze hoe het kussen onder haar wangen steeds natter werd. Misschien kon ze verdwijnen als ze heel erg haar best deed. Het was Falk ook gelukt, na bijna een eeuw. Sommige mensen gingen wat eerder. Ze had alle tekens van de goden verkeerd begrepen. Er was niemand meer om haar te redden.

Het had tien dagen geduurd, voor ze bij haar op de stoep stonden. Ze had geen idee welke sporen uiteindelijk naar haar hadden geleid, al wist ze wel dat ze geen enkele moeite had gedaan ze waar dan ook uit te wissen. De politieman had haar netjes op haar rechten gewezen, terwijl hij haar handen op haar rug vastklikte. Brend had verslagen in de deuropening gestaan. De politievrouw had het doek meegenomen. Falk moest inmiddels al begraven zijn. Ze dacht aan Sami, die op Falks verjaardag had willen komen. Zonder haar zou hij de honderd hebben gehaald, maar zonder haar had hij Sami nooit ontmoet.

Een kunstroof en dood door schuld. Ernstige nalatigheid. Dat was meer dan genoeg om in een politiecel te belanden. De cel zag er precies zo uit, zoals ze zich had voorgesteld, maar de beleving ervan, het 'er zijn' was totaal anders. De ontwrichting die ze ervaarde en de steen in haar buik maakten haar ziek. Niets kon ze binnenhouden. Er was een arts bij haar langs geweest. Hij dacht dat ze misschien middelen had gebruikt. Ze had geen woord kunnen uitbrengen. Ze verlangde naar het bed waar ze dagen achtereen in had gelegen, het bed waarin hij een eenmalige afdruk had achtergelaten.

Eerst kwam haar vader, uit een andere wereld. Ze herkende hem nauwelijks, alsof hij uit een vorig leven opdoemde, een droom. Hij keek bezorgd, maar er was ook een verbijstering in zijn blik gesloten. Dit kon zijn dochter niet zijn. Dat was precies wat zij ook zelf heel duidelijk voelde: zij kon zijn dochter niet zijn. Hij stelde vragen. Nooit eerder had ze hem met zoveel moeite vragen horen stellen. Veel te veel achter elkaar ook, zonder op een antwoord te wachten. In gehavende stukken kwamen ze uit zijn mond. Ze zweeg en vermeed zijn blik, alsof ze hem zou kunnen besmetten met iets wat niet thuishoorde in zijn leven, maar waar zij nooit van

los zou komen. Zij was het die haar vader ter plekke uit het vak van de journalistiek dreef.

Daarna kwam haar moeder. Bij de eerste blik vroeg ze de cipier of ze bezoek ook kon weigeren. Ze draaide zich om, deed haar ogen dicht en hoorde hoe de man met rustige stem haar moeder weer naar de uitgang begeleidde. In de cel gaf ze over. Het was voornamelijk gal.

II

visser van ma yuan

onder wolken vogels varen
onder golven vliegen vissen
maar daartussen rust de visser

golven worden hoge wolken
wolken worden hoge golven
maar intussen rust de visser

(lucebert, uit: *van de afgrond en de luchtmens*)

In Falks kamer had ze de foto's uitgestald op zijn grote tafel. Het was de ruimte waar ze het liefst was, sinds hij was overleden. Het grote huis voelde onwennig zonder zijn gestommel, gebrom en uitdijende heeal van kopjes, verkwasten, oude lappen stof, boeken en notitieblaadjes. Hier in zijn kamer hing die sfeer nog het meest, zo sterk dat ze af en toe het gevoel had dat ze hem ieder moment kon horen mompelen. Zelfs toen hij weg was, had ze hem gehoord. Eerst dacht ze dat hij weer terug was. Ze was naar boven gerend om hem te vertellen over de tentoonstelling die er nu echt ging komen, omdat de galeriehouder enthousiast was over haar foto's. Er was niemand op zijn kamer. Ze was alle kamers langs gegaan, omdat ze zeker wist dat ze hem had gehoord, maar er was niemand. Even had ze getwijfeld of ze op zoek moest naar zijn papieren. Ergens had hij een testament liggen. Alles had hij vastgelegd, om het voor haar zo eenvoudig mogelijk te maken, had hij haar

vaker op het hart gedrukt, maar steeds had ze het moment uitgesteld waarop ze daarover met elkaar zouden praten, hoezeer hij ook had aangedrongen. Het idee dat oom Falk er niet meer zou zijn, kon ze niet verdragen. Stiekem dacht ze dat hij het eeuwige leven had, net als de opa uit een boek van David Grossman, die zelfs in het concentratiekamp maar niet dood wilde gaan. De oude man, die inmiddels zijn vrouw en kind in het kamp had verloren, had de officier gesmeekt om ook hem te doden, maar de kogels ketsten op wonderbaarlijke wijze op hem af. Ook de officier was onthutst. Daarna had hij de officier getroost door te zeggen dat het doden verder in het kamp toch heel aardig gelukt was, en dat er altijd wel ergens in je systeem iets haperde en dat hijzelf dan nu waarschijnlijk die hapering was, maar ach, het was er hooguit maar één op de zoveel die per ongeluk bleef leven, omdat de dood er eenvoudigweg geen vat op kreeg. Ze had altijd gehoopt dat haar oom Falk er misschien ook zo een was. Iedereen van zijn generatie was al dood. Hij had zijn liefsten verloren. Alleen zichzelf was nog over en haar wilde hij in elk geval niet overleven, had hij gezegd. Dan zou hij er net als haar vader en moeder een eind aan maken, had hij haar toevertrouwd.

Ze was werkelijk ontzettend verdrietig dat hij er niet meer was. Hoe vaak ze er ook op uit was met haar fotografie, ze miste hem verschrikkelijk. Toch voelde ze zich getroost door het feit dat hij zelf zijn einde tegemoet was gewandeld, richting zijn verleden, aan de hand van een engel. De begrafenis was bizar eenzaam geweest. Het klopte dat haar oom alles had vastgelegd. Omdat er niemand over was van zijn geliefden en vrienden, was zijn wens om alleen in haar nabijheid begraven te worden. Hij had een natuurbegraafplaats uitgezocht en daarvoor alles al geregeld. In een doos had hij een klein beeldhouwwerk van Hadassa bewaard en een Turkse tekst van Baran, die hij lang geleden vertaald had. Hij had gewild dat zij bij zijn graf die tekst zou voorlezen. Dat had ze gedaan. Daarna had ze *visser van ma yuan* van Lucebert uit haar hoofd voorgedragen. Terwijl ze daar alleen tussen de bomen stond en de begrafenisondernemer haar op haar eigen verzoek even alleen gelaten had, had ze gewenst dat het onbekende meisje Lou erbij was geweest.

Vanaf het moment dat ze het bericht had gekregen dat haar oom was overleden en wellicht slachtoffer was geweest van een misdrijf, had ze er alles aan gedaan om het onbekende meisje vrij te pleiten, of haar in elk geval

strafvermindering te bezorgen. Ze had haar niet ontmoet, maar ze had de politie Falks bericht laten lezen dat hij haar had gestuurd vlak voordat hij verdween. Omdat er kennelijk ook sprake was van een kunstroof, was ze zelf op onderzoek uitgegaan en was ze in contact gekomen met de nakomelingen van Grietje Waterdrinker. Toen Rinske het had over een verloren geacht schilderij met halmen en een schaduw, waarover de oude man en het meisje hadden gesproken, was er een schok door haar heen gegaan. Uitgerekend dát schilderij had hij gezocht! Het had al die tijd tussen haar eigen spullen gestaan, uit de nalatenschap van haar ouders. Falk had na de zelfdoding van zijn zusje nooit de moed kunnen opbrengen om haar schilderijen uit te zoeken. De kunstcollectie uit de nalatenschap was ergens in een kleine loods gestald. Zij was de enige erfgenaam geweest en lange tijd had ze het niet aangedurfd de collectie te bekijken, omdat ze wist hoeveel verdriet haar oom had om de dood van haar beide ouders. Nog niet zo lang geleden had ze alles bekeken, zonder Falk daarvan op de hoogte te brengen. Omdat haar moeder vooral portretten had geschilderd, had dit schilderij met de halmen haar bijzonder getroffen.

Al jaren fotografeerde ze onder de brug halmen. Niets kon haar zo ontroeren als dat wuivende gras in de wind. Het doek met de halmen en die wonderlijke, maar ook wat huiveringwekkende schaduw, half in het water, half in de halmen, had haar daarom diep getroffen. Het had haar geïnspireerd om nog meer te experimenteren in haar fotografie. Ze had haar oom willen verrassen met een tentoonstelling, waarbij hij ook het schilderij van zijn zusje zou zien. Ze wist toen nog niet dat hij het schilderij al kende en dat het hem kennelijk dierbaar was. Pas toen ze Jan en Rinske had gesproken, was ze beter naar het schilderij gaan kijken en had ze op de achterzijde gezien dat niet haar moeder, maar Falk de schilder was geweest. Het had haar bevreemd en tegelijkertijd ook geïntrigeerd. Hoe was dit schilderij dan in de nalatenschap van haar moeder terechtgekomen?

Nu voelde ze vooral een lichte opwindning. Misschien dat ze daarom maar met de foto's over de tafel bleef schuiven. Ze had haar aandacht er niet helemaal bij, omdat ze gespitst was op het geluid van de bel. Ze vond de selectie nog steeds te groot, maar ze kon geen keuze maken. Misschien kon ze het aan de engel vragen, het meisje dat nu echt ieder moment bij haar kon aanbellen.

In niets leek de engel op die uit haar voorstelling. Het meisje op de stoep had ook een jongen kunnen zijn, maar aan de ogen die meteen vol tranen liepen, zag ze dat het Lou moest zijn. Ze trok haar naar binnen, duwde de deur dicht en omhelsde haar lang en innig. Het jongensmeisje schokschouderde in haar armen. Ze fluisterde dat ze haar misschien niet kende, maar dat ze het mooiste en liefste wezen was dat ze op dit moment in haar armen kon houden. Lou keek haar niet-begrijpend aan.

‘Ik heb je vader dood achtergelaten. Hoe kun je mij zo ontvangen?’

‘Heeft hij gezegd dat hij mijn vader is?’

Ze wist het niet meer, nee, misschien had hij dat helemaal niet gezegd. Had hij niet ‘soort van dochter’ gezegd?

‘Dat klopt. Ik heb vanaf mijn geboorte bij oom Falk gewoond. Het is nogal een dramatisch verhaal. Mijn vader en mijn moeder hebben beiden zelfmoord gepleegd, vlak achter elkaar. Eerst mijn vader, daarna mijn moeder. De visser van ma yuan heeft mij gered en bij oom Falk gebracht.’

‘De visser van ma yuan? Lucebert?’

‘Jij kent je klassiekers. Mijn moeder kon elk moment van mij bevallen toen ze de rivier in is gelopen. Een vis-

ser van wie oom Falk alleen de voornaam Johan heeft onthouden, heeft haar niet meer kunnen redden, maar mij wel. Hij heeft haar gereanimeerd en daardoor kreeg ik nog zuurstof. In het ziekenhuis hebben ze haar aan de beademing gelegd. Ze was hersendood toen ik geboren werd. Mijn oom was er zo kapot van, dat hij op één dag zijn zusje verloor én een soort van nichtje-dochter kreeg, dat alleen poëzie daar taal voor had. Hij heeft de visser ontmoet en toen die zich voorstelde, klonk het ‘Johan’ meer als ‘yuan’. Vandaar dat oom Falk voor altijd de visser van ma yuan aan mijn geboorte heeft verbonden.’

‘Wat een verschrikkelijk verhaal.’

‘Ja, ik heb mijn ouders nooit gekend en daarom voelt het voor mij misschien wat minder dramatisch. Toch heb ik altijd rondgelopen in het verdriet van mijn oom. Ik heb hem nooit naar mijn moeder durven vragen, omdat hij zo gebroken was.

‘Had hij één zusje?’

‘Ja.’

‘Dan heeft hij mij een herinnering over haar verteld in de tweede nacht dat we samen waren. We overnachtten in een varkensloods.’

‘Een varkensloods?!’

‘Ja, het spijt me zo verschrikkelijk dat ik hem daarheen heb meegenomen.’

‘Hij noemde je een engel, dus je hoeft geen spijt te hebben.’

‘Een engel?’

‘Tyra, ik ben door een kleine engel ontvoerd. Laat me maar even. Als ik sterf onderweg, dan werd het wel een keer tijd. Zoek haar, deze kleine engel, en troost haar, geef haar onderdak. Dat is zijn laatste bericht aan mij. Ik ken het uit mijn hoofd. Er is geen moment geweest dat ik dacht dat ik alarm moest slaan. Ik dacht: dit is wat hij wil en ik ga hem niet tegenhouden. Hij is het liefste wat ik heb.’ Ze beet op haar lip om haar tranen tegen te houden. ‘Had’.

‘Is dat wat hij jou heeft gestuurd? Welke dag?’

Tyra pakte haar telefoon en liet het bericht zien.

‘Maar dat is nog bij mij thuis! De eerste avond.’

Tyra haalde haar schouders op. ‘Toen ik hoorde dat hij dood was, ben ik meteen naar de politie gegaan om het te laten zien. Ik wilde naar je toe, maar dat mocht nog niet.’

‘Maar hij zei dat hij tegen jou had gezegd dat hij bij Ollie logeerde.’

‘Ollie? Zei hij serieus Ollie?’ Door haar tranen heen proestte ze het uit.

Lou keek haar ongelukkig aan. ‘Zijn neef. Het zou jou geruststellen, omdat Ollie hem wel vaker mee op sleeptouw nam, zei hij.’

‘Ollie is de ezel bij de kinderboerderij. We gingen er vaak samen heen, ook al zijn we allang geen kinderen meer. Het is het liefste dier ooit. De lange oren, de rust, de onschuld. Waarschijnlijk kon hij zo snel niemand bedenken. En eerlijk gezegd, nu ik jou zo zie, begrijp ik dat hij aan Ollie heeft gedacht. Je hebt iets ontwapenends over je, iets wat direct voor je inneemt. Dat is wat Ollie ook heeft. Ik zal je een keer meenemen. Dan kun je het zelf zien.’

Ze nam Lou mee naar de woonkeuken en gaf haar een glas water. ‘Water troost,’ zei ze, terwijl ze toekeek hoe Lou het glas leegdronk.

‘Dassa droeg een wollen jurk met gaatjes langs de rand. Ze had een koffertje van karton van oma gekregen. Zelf kon ze het niet openkrijgen, omdat de sluiting klemde. Dan kwam ze bij Falk. Met dat koffertje liep ze weg, haar dunne beentjes in een maillot, de leren veter-schoentjes op de straatstenen.’

Tyra slikte. ‘Is dat zijn herinnering aan mijn moeder? Noemde hij haar Dassa?’

‘Ja, ik hoorde pas later dat ze Hadassa heette. Falk kon de tweede nacht, tussen de varkens, niet slapen. Hij had

het over *Schweine* en deze herinnering. Hij was bang om in slaap te vallen en het beeld weer te vergeten. Ik dacht dat hij haar misschien in de oorlog had verloren, vanwege die *Schweine*.'

'Mijn oom is in de oorlog tewerkgesteld in Duitsland. Daar heeft hij een verschrikkelijke tijd gehad. Ook daarover sprak hij zelden, maar hij had regelmatig nachtmerries. De laatste tijd steeds vaker. Maar dit beeld van mijn moeder ga ik onthouden. Ik weet zo weinig over haar. Tante Elza wist meer. Zij kende mijn oom en vader en moeder al vanaf vlak na de oorlog, maar ook zij was een gesloten boek zodra het over het verleden ging. 'Elza? Was hij met Elza getrouwd?'

'Ja?'

'Elza uit de kunstenaarsgroep? Dat kan toch niet! Maar hield hij dan wel van haar?'

'Kunstenaarsgroep? Ik weet het niet. Waarom zou hij niet van haar gehouden hebben?'

Lou schoof een oud boekje over de tafel naar haar toe.

'Wat is dit?'

'Een dagboek van Grietje Waterdrinker. Ik heb het meegenomen uit een doos bij Jan en Rinske. Ze schrijft veel over Hadassa, Falk, Elza en Baran.'

'Wat? Ook over mijn vader? Kende ze die ook?'

'Je vader?'

‘Baran.’

Lou keek haar verbijsterd aan. ‘Is Baran jouw vader?’

‘Hoezo, wat is er met hem?’

‘Hij was Falks liefde van zijn leven.’

de dood dacht ze is een schaduw in halmen

liefde is dat ook

licht geeft betekenis aan water

de andere kant is de nacht

wie sterft

geeft betekenis aan wie blijft

de tijd is een slinger

van donker naar licht naar donker naar

wie in het licht staat

werpt een schaduw

in halmen

wie dood is

werpt licht

in wie leeft

de tijd is een cirkel

is een slinger van

liefde

en

dood

III

Het had er inderdaad alle schijn van dat ze per ongeluk een jaar of twintig was gebleven. Ze fladderde, stoof, ijlde, schoot, was eigenlijk voortdurend in razende vaart ergens naar op weg. Het verbaasde Lou net zo goed, omdat ze zelf zo stil was, zo langzaam, zo verzonken in een ogenblik. Maar juist daarom wilde ze geen moment van Tyra's tentoonstelling missen, omdat ze niemand kende die zo in beweging was als zij.

Bloedmooi vond ze de kleine vrouw met het gitzwarte haar en de roodgeverfde lippen.

Een tornado, dacht ze, met in het centrum de kalme eenzaamheid. De stilte van het oog. Omringd door de dood van haar liefsten. *Golven worden hoge wolken. Wolken worden hoge golven. Maar intussen rust de visser.*

Bij de opening was het ongekend druk. Tyra vermoedde dat het ook te maken had met de bijzondere dood van haar oom. Een vorm van ramptoerisme, sensatie? Lou

vroeg of het wel een goed idee was dat ze meekwam, maar Tyra had haar gesmeekt. Als ze niet kwam, zou ze van de tentoonstelling afzien. Alleen de gedachte dat de engel die haar oom naar de dood had geleid, aanwezig was, gaf haar rust. Anders zou ze gek worden van verdriet en eenzaamheid. Niemand wist van haar veroordeling. Niemand zou haar herkennen. Nergens was haar naam of een foto van haar gepubliceerd. Ze hoefde er alleen maar te zijn. Tyra beloofde geen aandacht op haar te vestigen.

Een maand lang, iedere dag opnieuw, betrad ze de grote zaal. Urenlang keek ze naar de foto's tot ze soms het gevoel kreeg dat de halmen bewogen in de wind. Er waren bezoekers die steeds terugkwamen en ze vroeg zich af of ze ook haar herkenden. Op een dag zag ze Rinske en Jan tussen de mensen. Ze vluchtte naar buiten, waar een mooie beeldentuin was. In het midden tussen wuivend gras stond een stenen engel. Daar bleef ze staan, misschien wel urenlang. Er leek een eeuwigheid voorbij, toen Tyra haar kwam halen, omdat het inmiddels sluitingstijd was.

De grote zaal had aan het eind een uitsparing in de muur, een enorme nis. Daar hing Falks schilderij van de

halmen, wist ze. Tyra had haar uitgelegd waarom ze deze bijzondere plek had uitgekozen, maar toen ze het haar wilde laten zien, was Lou blijven staan, midden in de grote zaal, tussen de enorme foto's van halmen. Ze had geweigerd en geen moeite genomen het uit te leggen, omdat ze dat eenvoudigweg niet kon. Tyra liet haar gaan.

Ze dwaalde en dwaalde langs de verschillende ruimtes met halmen en steeds opnieuw vermeed ze de nis. Het lukte haar niet die te betreden en steeds vaker vluchtte ze naar buiten en bleef daar tussen de beelden staan tot Tyra haar kwam halen.

Tyra had haar onderdak gegeven in het grote herenhuis. Er waren zoveel kamers dat ze er zelf een had mogen kiezen. Boven onder het schuine dak had ze een kleine ruimte gevonden, waarschijnlijk de kleinste van het pand. De eerste nacht dat ze in haar eigen bed sliep in Falks huis, droomde ze van een open zolder waar allemaal doeken tegen de wanden stonden met grote tassen en dozen ervoor. Ze zocht het schilderij met Barans schaduw, maar nergens kon ze het vinden. Ineens voelde ze dat ze geen lichaam had, maar dat ze uit halmen bestond en daarom geen ogen had om het schilderij te

vinden. Ze raakte in paniek en zocht tussen de lange stelen waar haar adem vandaan kwam die de halmen in beweging bracht. Ze moest een kern hebben, kon toch niet alleen uit bewegende halmen bestaan? Met haar handen greep ze naar haar borst en daar voelde ze de stenen engel uit de beeldentuin, die langzaam onder water was komen te staan. Ze schreeuwde het uit en schoot over-eind in haar bed. Op de verdieping onder haar hoorde ze Tyra lopen, daarna de trap op rennen. Even later stond ze in de deuropening.

‘Lou, gaat het wel?’

Haar hart bonsde in haar borst. Ze kon zich maar zo voorstellen dat het van bikkelhard steen was dat tegen haar ribben bonkte. Daarna begon ze te snuiven en omdat ze aan een varken moest denken, schoot ze tegelijkertijd in de lach. Niets kon ze tegenhouden.

Tyra vulde het glas dat op de wastafel stond en gaf het haar. ‘Water troost.’ Ze kwam naast haar zitten en sloeg een arm om haar heen.

Toen Tyra weer naar beneden was, voelde ze dat ze in haar bed had geplast.

epiloog

Malen, denkt ze, terwijl ze naar beneden loopt, het is alsof ze alleen nog maar kan malen.

Halverwege de trap blijft ze staan en kijkt naar het schaduwspeel op de muur. Halmen, denkt ze. Ze draait zich om, om te zien waar het licht vandaan komt en waar de halmen zich in werkelijkheid bevinden. Het hoge smalle raam naast de deur. Hier, denkt ze, hier ontbreekt hij, halverwege de trap, en hier ben ik. Alleen de tijd is verschoven. Hij is er per ongeluk uit geslingerd.

Het slingeruurwerk van Christiaan Huygens, denkt ze. Als zij dat slingeruurwerk is, dan is haar hart het zware gewicht dat ervoor zorgt dat het uurwerk geheel op eigen kracht blijft lopen.

n a w o o r d

Bij het schrijven van de laatste bladzijde zag ik pas dat *malen* alleen de *h* nodig heeft om *halmen* te kunnen vormen. Zo kwam ik weer uit bij het *mahlen* van de eerste bladzijde. Toeval, dacht ik, bestaat niet. Soms denken personages kennelijk iets wat ik zelf nog niet bedacht heb. En dat is waarom dit boek niet per se van mij is, ook al heb ik het geschreven.

EERDER VERSCHENEN

poëzie

bRoos
in mijn hoofd een huis
wie niet weg is
schipbreuk
zonet
spinsel
wie glas blaast

romans/novellen

In het oog een blik van de wolf
Als het licht mijn raam vindt
Chraja
Waar maanlicht vleugels raakt
Tere min
Pas
Donderbaert
Breedbekstrandloper
De steenhouwer verschenen is/de steenhouwer verdwenen is
Lubabah of hoe namen in de wind
In bevingen bestaan wij
Veerman
Bombyx mori of de eerste uren van de schepping
Wenteling

verhalen

Zeven bomen en nog geen bos

